

Lunds universitet
Socialhögskolan
SOAM 01
Magisteruppsats
Framlagd ht 2008

Förälder är lika med mamma
Synen på föräldraskap hos professionella som möter missbrukare

Författare: Sigrid Bennheden Agrell

Handledare: Arne Kristiansen

Abstract

Parent equals mother

Parenthood in the eyes of professionals in contact with substance abusers

Despite the fact that men dominate substance abuse research and that most programs to target substance abuse therefore are developed by and for men, very little is known about the fact that substance abusing men can also be parents. Mothers are up until today regarded as the most important parent even though society is changing and fathers are taken a more active part in childrearing. The average father today still spends significantly less time with his children than the average mother does and marginalised drug abusing fathers often disappear from their families altogether. The goal and purpose of this paper has been that through a qualitative analyses of written sources and qualitative interviews with healthcare professionals and social workers recognise how marginalised drug abusing fathers interests of taking part in their children's lives are met by healthcare, treatment and child protection agencies and how we can understand marginalised fathering as an extension of how we view ordinary fathering. I wanted to examine if there are any specific actions taken in involving these men as fathers and how we can understand their situation. Professionals have to face the fact that many men chose not take part in their children's lives. My study do show that fathers are not perceived as parents in the same way as mothers are throughout the society and that traditional gender roles unquestioned do take a big part in how social workers and healthcare professionals view parenting which makes it especially hard for marginalised men to become participating fathers. Even though there is a wish to include fathers there is a lack of both resources and specific methods to in reality do it.

1. Inledning	1
1.1 Inledning och problemformulering	1
1.2 Syfte och frågeställningar	2
2. Vetenskapsteoretisk grundsyn och metod.	3
2.1 Avgränsningar	3
2.2 Etiska överväganden	3
2.3 Metodtriangulering, reliabilitet och validitet	5
2.4 Metod	6
2.4.1 Forskningsgenomgång	6
2.4.2 Intervjuer	7
3. Val av teoretiska perspektiv	10
3.1 Hegemonisk maskulinitet	11
3.2 Intersektionalitet	13
4. Begreppsdefinitioner	14
4.1 Föräldraskap och faderskap	14
4.2 Missbruk	14
4.3 Genus och kön	15
5. Pappas betydelse	16
5.1 Synen på pappans roll och betydelse i föräldraskap	16
5.2 Var kommer pappa in i bilden?	17
6. Missbrukande föräldrar	19
6.1 Vad finns skrivet om missbrukande föräldrar?	19
6.1.1 Fokus på den missbrukande mamman	20
6.1.2 Fokus på den missbrukande pappan	23
6.1.3 Relationsorientering, barnets behov av fadern	26
6.1.4 Behovsorientering, mammans och barnets behov av skydd från fadern	28
7 Presentation av empiri samt analys.	30
7.1 Informanterna och verksamheten	30
7.1.1 Beskrivningen av klienten.	31
7.1.2 Styrkor och svagheter inom verksamheten.	33
7.2 Synen på föräldraskap	34
7.3 Genus i arbetet.	36
7.3.1 Papporna	38
7.3.2 Mannen i familjen	40
7.3.3 Frånvarande eller närvarande	43
8 Slutsatser	45
8.1 Hur kan man förstå att missbrukande mäns papparoll är så undanskymd inom socialt arbete och vård?	45
8.2 Hur är den allmänna bilden av faderskap och hur påverkar den synen på faderskap hos professionella som möter missbrukare?	46
8.3 Hur förhåller man sig inom socialt arbete och vård till missbrukande pappor och hur resonerar man kring att inkludera honom?	48
9. Avslutning och sammanfattning	50
10. Källförteckning	52
10.1 Litteratur	52
10.2 Tidningsartiklar	55
10.3 Elektroniska källor	55

1. Inledning

1.1 Inledning och problemformulering

I svenska familjer är mannen fortfarande den som har det största försörjningsansvaret (SOU, 1998:6). Samtidigt är det allmänt känt att bland annat socialarbetare definierar frånvaron av män i familjen som problematisk. Man efterlyser också ”manliga förebilder” inom exempelvis skolan (Johansson, 2004).

Pappans roll är att stödja mamman i att vara en bra mamma (Holm, 1993). Vad som händer med missbrukande fäder under och efter graviditeten är ett outforskat område. Maria Bangura Arvidsson var något av en pionjär när hon i sin avhandling, *Ifrågasatta fäder* (2003) studerade socialt utsatta fäders roll och vilka förväntningar samhället ställer på dem. Det som finns skrivet om föräldraskap och missbruk fokuserar till stor del på modern, om fadern finns med är det i bakgrunden. För mig är termen föräldraskap könsneutral, men Daniel och Taylor (2001) visar att i facklitteratur om föräldraskap betyder termen förälder nästan utan undantag mamma.

Modern anses bland dagens föräldrar ha en större naturlighet i förhållande till barnen och därför deltar inte pappan lika mycket som hon i omvårdnaden av dem. Det är fortfarande de normer som mamman har avseende barnens omsorg som styr i hemmet (Plantin, 2001). Om detta gäller för etablerade män och kvinnor med jobb och bostad, så undrar jag hur det ser ut för de män som är mer eller mindre marginaliserade. De som redan från början är vad Bangura Arvidsson (2003) kallar ifrågasatta. De är män som ”alla” vet inte kan ta ansvar (ibid.). Bangura Arvidsson menar att det finns en föreställning hos socialsekreterare som arbetar med barnavårdsärenden, att faderskapet inte kommer lika självklart till män som moderskapet till kvinnor. Papporna måste uppmuntras och stödjas för att förstå hur viktiga de är. Ibland räknas papporna helt bort (ibid).

Att det finns män som inte kan eller vill ta hand om sina barn ifrågasätter jag inte, men det finns också mödrar som inte lever upp till föräldrarollen (Sternberg, 1996). Å andra sidan menar jag att det talas mycket i media och från politiskt håll om hur viktigt fädernas deltagande i barnens liv är, vilket förändringarna i föräldrabalken den förste oktober 1998 (*Föräldrabalken* 6 kap.) exemplifierar. Enligt denna lag kan man döma till gemensam vårdnad även om en av föräldrarna motsätter sig detta. Fäder ska involveras och gemensam vårdnad ska i regel tillämpas.

Att det är män som dominerar missbruksforskningen är belagt (Wright, 2002). Samtidigt finns väldigt lite skrivet om missbrukande pappor jämfört med missbrukande mammor. Män som missbrukar är många gånger också pappor men detta område är relativt outforskat.

1. 2 Syfte och frågeställningar

Mitt syfte är att genom en kvalitativ studie försöka se hur och om pappors rättigheter och intresse av att delta i sina barns uppväxt tas tillvara av professionella inom sjukvården, socialtjänsten och behandlingshem. Jag kommer att kritiskt försöka granska synen på missbrukande pappor i jämförelse med majoritetssamhällets syn på mäns deltagande i barnens uppväxt.

Hur kan man förstå att missbrukande mäns papparoll är så undanskymd inom socialt arbete och vård?

Hur är den allmänna bilden av faderskap och hur påverkar den synen på faderskap hos professionella som möter missbrukare?

Hur förhåller man sig inom socialt arbete och vård till missbrukande pappor och är det något som man utvecklar metoder och kunskap kring?

2. Vetenskapsteoretisk grundsyn och metod.

Socialt arbete är en tvärvetenskaplig disciplin där vi har möjlighet att se på fältet utifrån olika perspektiv till exempel strukturellt, mellanmänniskt och utgående från subjektiva upplevelser (Eliasson, 1995).

Jag har valt att genomföra en kvalitativ studie av synen på missbrukande pappor hos professionella inom missbrukarvården. Kvalitativ metod passar bra för att utforska okända eller otillräckligt undersökta fenomen närmare (Starrin och Renck, 1996). Mitt undersökningsområde är outforskat och genom att använda kvalitativ metod kan jag både bredda och fördjupa förståelsen för ämnet föräldraskap och faderskap.

Som forskare förhåller man sig till en tillvaro som redan är tolkad av andra, men samtidigt är det ens uppgift att med hjälp av teoretiska begrepp ge dessa tolkningar ett vetenskapligt språk menar Anthony Giddens (1976). Tolkandet av utsagor är problematiskt eftersom man kan missuppfatta företeelser som visar på maktförhållanden i samhället (Eliasson, 1995). Att använda sig av en kritisk teoribildning kan göra det enklare att avstå från neutrala beskrivningar som utgår från de maktaspekter som finns i samhället (Alvesson och Sköldberg, 1994). Jag har intervjuat personal som möter missbrukande föräldrar och det är rimligt att anta att de vill ge en positiv bild av sin verksamhet. Medvetenhet om att detta troligtvis påverkar deras svar kan ge mig en ökad förståelse för mitt material. Jag måste därför våga förhålla mig kritiskt och göra tolkningar för att kunna genomföra en teoretisk analys av mitt arbete.

2.1 Avgränsningar

Jag har fokuserat främst på kön i mitt arbete och i viss mån även klass. Den undersökning jag har haft som ambition att göra fokuserar på missbrukande och utsatta pappor och på de tankar som finns kring dem utifrån främst kön.

2.2 Etiska överväganden

Jag har valt att utgå från de fyra huvudprinciper som Vetenskapsrådets Codex, regler och riktlinjer listar som relevanta för samhällsvetenskaplig och humanistisk forskning. Dessa fyra forskningsetiska principer är, informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet (www.codex.vr.se/oversikter/humsam).

När jag tog kontakt med mina informanter informerades jag om att jag arbetade med en uppsats om missbrukande föräldrar. Min huvudfråga var i det här skedet att ta reda på vad de

tänkte om missbrukande föräldrar. Jag antog att papporna hade en mer undanskymd roll än mammorna efter att jag gått igenom tidigare forskning, såsom till exempel Bangura Arvidssons (2003). Om jag hade berättat att jag planerade att fokusera på pappornas frånvaro hade mina informanter troligtvis inte svarat lika spontant på frågor om föräldraskap. Det hade troligtvis ökat deras benägenhet att lyfta fram papporna vilket i sin tur hade vinklat undersökningen på ett felaktigt sätt. Jag har i intervjuerna gett informanterna flera tillfällen att yttra sig om papporna då jag har frågat specifikt efter pappor. De gånger som jag har tillfrågats om vad jag menar med termen förälder har jag svarat både mamma och pappa eftersom åskådliggörandet av hur de resonerar kring föräldraskap är en förutsättning för åskådliggöra hur de resonerar kring fäder. Jag har tydligt informerat om att undersökningen skulle handla om missbrukande föräldrar. Jag redogjorde också för att jag skrev en magisteruppsats på Socialhögskolan i Lund, vem som var min handledare och hur jag skulle gå tillväga för att genomföra min studie.

Mina informanter samtyckte till att delta i min undersökning frivilligt. De är slumpvis utvalda. Jag ringde upp dem på arbetet och frågade om de ville medverka i min uppsats. Jag hade i de flesta fall först kontrollerat med deras chefer om det gick bra att intervjua någon i personalgruppen eftersom arbetsbelastning eller liknande kan lägga hinder i vägen. En del personer som jag ringde upp kunde ge tips på någon annan som bättre kunde svara på mina frågor. Att delta har helt varit mina informanternas eget beslut och ingenting som var påbjudet från arbetsledningen. I ett fall deltog både en anställd och en arbetsledare i intervjun. Jag upplevde inte denna intervju som annorlunda än de andra intervjuerna. Mina informanter fick ingen ersättning för att delta. En del personer avböjde att delta på grund av tidsbrist eller andra skäl som jag inte känner till. Intervjupersonerna hade inte riskerat något genom att tacka nej till att bli intervjuade. Det som kan sägas är att de personer som lät sig intervjuas troligtvis har ett intresse att bidra till kunskapsutveckling inom området missbrukande föräldrar. Efter att intervjuerna genomförts fick de läsa igenom det transkriberade materialet för att kontrollera att jag inte missuppfattat dem på något sätt.

Jag har valt att hålla mina informanter helt anonyma. Jag har varit noga med att från början berätta för dem att deras medverkan skulle vara konfidentiell. Den här uppsatsen kommer att finnas tillgänglig elektroniskt för de som vill ta del av innehållet. Jag menar att mina intervjupersoners namn samt var de exakt arbetar är helt ovidkommande för resultaten och jag har därför valt att presentera dem utifrån vilken typ av verksamhet som de arbetar i. Ett

huvudkriterium för alla slags forskning är att inte skada. Mina intervjupersoner arbetar i verksamheter där de har sekretess. De har berättat för mig om sina klienter och patienter och även om de inte nämner namn eller på annat sätt röjer klienternas identitet är det ändå viktigt att i så hög grad som möjligt minska risken för att någon känns igen eller känner igen sig själv.

Den empiri jag har samlat in kommer inte att användas på något annat sätt än till just min uppsats eller vidare forskning bedriven utefter de tidigare nämnda kriterierna.

2.3 Metodtriangulering, reliabilitet och validitet

Kvale (1989) menar att reliabilitet och validitet är de mest klagörande begreppen att redogöra för hur trovärdigt och empiriskt belagt ett arbete är. Användandet av begreppen validitet och reliabilitet är omstridda inom kvalitativ forskning, eftersom de härstammar från den kvantitativa traditionen (Svensson, 1996). Begreppen validitet och reliabilitet kan inte ha samma innebörd som inom kvantitativ forskning men samtidigt är begrepp som tillförlitlighet, trovärdighet och relevans av vikt inom all vetenskaplig forskning (Kristiansen, 2000).

Validiteten är svaret på frågan om man undersöker det man säger sig undersöka. För att uppnå en god validitet är det viktigt att man med omsorg väljer metod utifrån syfte och frågeställningar för att få en empiri som är relevant för det man vill undersöka. Jag har valt att använda mig av två metoder (metodtriangulering) för att öka validiteten. Validiteten i min empiri ökar också genom att mina informanter har fått läsa igenom sina utsagor och godkänna sina svar. Om jag hade misstolkat dem hade de själva möjligheten att rätta till detta. Det är viktigt eftersom deras resonemang är en stor del av grunden till min empiri. Jag har under hela processen haft handledning och diskuterat materialet med min handledare vilket också ökar arbetets trovärdighet. Mina informanters utsagor liknar i viss mån varandras på viktiga punkter vilket jag anser vara en bekräftelse på att jag undersöker det jag säger mig undersöka.

Graden av reliabilitet innebär hur väl forskningen går att upprepa (Kvale, 1989). Detta är svårt att i strikt mening åstadkomma inom kvalitativ forskning. I en intervjusituation är det många saker som påverkar svaren. En kvalitativ intervju är omöjlig att exakt upprepa eftersom den är ett samspel mellan intervjuare och informanten i en given kontext (Kristiansen, 2000). Jag hade kunnat använda mig av en strikt intervjuguide men mitt syfte var att få tal del av mina informanters tankevärld för att kunna åskådliggöra diskursen föräldraskap. Det hade inte varit lämpligt att göra med en lättare replikerbar intervjumetod för då hade validiteten blivit sämre.

Reliabiliteten kan dock förstärkas genom att man motverkar inflytande av tillfälligheter i intervjusituationen samt att man så noggrant som möjligt i sitt arbete förklarar vilka grundantaganden och teoretiska ståndpunkter man haft. Man bör redogöra för hur man har gått tillväga när man genomfört intervjuer och hur man har valt ut informanter samt hur man tolkat informanternas utsagor (Kristiansen, 2000). Jag är medveten om att inflytandet av tillfälligheter i intervjusituationen har funnits, men jag har försökt minska dessa genom att utarbeta teman att följa under intervjuerna för att täcka in viktiga hållpunkter. Jag har varit noga med att låta mina informanter resonera färdigt under långa intervjuer och därigenom bekräfta sina tidigare utsagor.

Jag har valt att använda mig av två metoder vilket har bidragit till att öka validitet och reliabilitet eftersom risken för felkällor minskar med flera tillvägagångssätt. Detta kallas för metodtriangulering och syftar till att öka både reliabilitet och validitet. Triangulering minimerar också enskilda metoders felkällor (Campbell och Fiskes ref i Svensson, 1996). Tillsammans ger flera metoder en mer rättvisande bild av ämnet än vad endast en metod hade gjort (ibid.). Som jag tidigare nämnt så är de intervjuer jag gjort omöjliga att exakt upprepa eftersom de är ett samspel mellan mig och informanten i en given kontext. Samtidigt så har jag genom noggrannhet i urval och dokumentation samt att även använda mig av en forskningsgenomgång ökat arbetets validitet och det man kan välja att kalla reliabilitet.

2.4 Metod

De två metoder jag använde mig av var 1; en genomgång och granskning av tidigare forskning inom ämnet och 2; kvalitativa intervjuer med personal som i sitt yrke mötte missbrukande föräldrar/fäder.

2.4.1 Forskningsgenomgång

Jag började med att leta efter forskning på Universitetsbibliotekets databaser, Lovisa, Elin och Libris. Jag har även letat information genom Google. Efter att ha funnit böcker kunde jag parallellt fortsätta att leta efter kunskap med hjälp av källförteckningar. Jag har letat material i Campbell Collaborations databas över evidensbaserad socialforskning men fann inte något som direkt kunde knytas till mitt ämne. I elektroniska sökningar har jag använt mig av följande ord; missbruk, familj, barn, mamma, pappa, förälder/föräldraskap och gravid samt böjningsformer av dessa ord och synonymer. Jag har sökt på dem ensamma och i kombinationer. Den forskning som jag använt mig av är antingen svensk/nordisk eller från de anglosaxiska länderna. Anledningen till att det ser ut så är att mina språkkunskaper är

begränsade till svenska och engelska. Samtidigt vill jag vara noga med att påpeka att inte heller den forskning som jag använt mig av har refererat till något annat än anglosaxisk och nordisk forskning. Förutsättningarna för föräldrar ser inte lika ut i Sverige och i England, USA och Australien men jag anser ändå att den forskning jag har tagit del av kan appliceras på svenska förhållanden med vissa reservationer.

Jag har i det längsta försökt använda mig av ursprungskällor i mina hänvisningar. En del källor har inte gått att få tag i och jag har då nöjt mig med att hänvisa till källan där jag hittade uppgifterna.

2.4.2 Intervjuer

Den kvalitativa intervjun är ett medel för att upptäcka vad som händer och sker, inte att avgöra omfattningen av något som redan är känt (Starrin och Renck, 1996). Om jag hade haft en klart avgränsad ansats från början hade jag inte kunnat tillåta mig flytta fokus från föräldrar till pappor.

I öppna intervjuer är det viktigt att ha klart för sig vad det är man vill veta något om (Starrin och Renck, 1996). Jag hade från början klart för mig att jag ville skriva om föräldraskap och jag antog att papporna hade en mer undanskynd roll än mammorna efter att jag gått igenom tidigare forskning såsom till exempel Bangura Arvidssons (2003). Efter de två första intervjuerna var jag klar över att jag ville ha mer kunskap om papporna.

Jag diskuterade i samråd med min handledare vilka typer av verksamheter som skulle vara intressanta att undersöka närmare utifrån mitt syfte. Grundkravet var att verksamheten skulle komma i kontakt med missbrukande föräldrar. Jag kom fram till att jag vill intervjua representanter från sjukvård, socialtjänst och behandling för att få en så mångfacetterad bild som möjligt av de institutioner som möter missbrukande föräldrar. Jag bestämde mig också för att jag ville ha informanter som arbetade med den vuxne och informanter som arbetade med barnet/familjen. Verksamheterna hade utifrån sin målgrupp olika arbetsfokus vilket jag menar kan påverka synen på papparollen. Jag valde i samråd med min handledare ut fem verksamheter som på ett eller annat sätt kom i kontakt med missbrukande föräldrar. Jag ville veta mer om hur man från samhällets sida bemöter, resonerar kring och pratar om missbrukande föräldrar.

Informant 1 och 2 kommer från en verksamhet som stödjer missbrukande gravida kvinnor.
Informant 1 hade avslutat sin anställning vid intervjutillfället.

Informant 3 arbetar med barnavårdsärenden inom en kommun.

Informant 4 och 5 är från sjukvården och arbetar med alkohol och läkemedelsberoende.

Informant 6 är från barnpsykiatri

Informant 7 är från ett behandlingshem med frivillig behandling för män.

Samtliga intervjuer är gjorda under år 2005.

I mina intervjuer valde jag att använda mig av sju teman med följdfrågor¹. Jag kom fram till dessa teman i samråd med min handledare efter att studerat den forskning som tidigare gjorts på området. Mina teman är tänkta att reflektera mina frågeställningar och mitt syfte. Mina informanter ger genom sina ord en bild av ämnet missbrukande föräldrar och temana är ett redskap som hjälper till att bredda och fördjupa deras berättelser. Jag anser att man genom att beröra dessa teman och ställa frågor kring dem i en intervju åskådliggör hur informanten i sin yrkesroll förhåller sig till missbrukande föräldrar vilket i sin tur avspeglar diskursen föräldraskap. Jag valde att börja med en bred uppvärmningsfråga för att sist i intervjun avsluta med mer riktade frågor. Anledningen till att jag gjorde detta upplägg är att jag utifrån min erfarenhet som socialarbetare vet att det är fördelaktigast att inleda ett gott samtal med att få personer man samtalar med att känna sig bekväm. Det hade därför inte varit så lämpligt att från början gå in på komplicerade frågor om föräldraskap. Jag anser att fördelarna med en semistrukturerad och öppen intervjuteknik övervägt nackdelarna. Jag har velat sätta mig in i och utforska hur mina informanter resonerar och tänker kring föräldraskap och faderskap och jag menar att detta bäst gjorts genom att låta dem uttrycka sig så fritt som möjligt. Jag har kunnat modifiera mina frågor efter situationen. Jag har försökt vara öppen för intressanta vändningar i intervjusituationen och även om mitt mål var att beröra samtliga teman i alla

---

¹ Berätta om verksamheten, hur gör ni, vad gör ni?
Vad är syftet med verksamheten?
Utifrån dina /era erfarenheter vad är viktigt i ditt arbete med klienterna?
Finns en typisk klient, passar verksamheten någon bättre och någon sämre?
Styrkor och svagheter i verksamheten.
Teoretisk utgångspunkt och/eller inspiration från forskare?
Möjligheter i föräldraskapet

intervjuer så kunde jag därför ibland inte göra det på grund av den vändning som intervjun tog.

Jag frågade mina informanter om de ville att jag skulle komma till deras arbetsplats och intervjua dem. De fick själva bestämma en tid som passade dem. Informant 3 (barnpsykiatrin) ville att intervjun skulle göras över telefon. Detta tillvägagångssätt var smidigare för henne. Inspelningen av denna intervju blev dock så dålig att intervjun fick göras om vilket kan ha färgat svaren. Samtidigt är varje intervjutillfälle unikt (Starrin och Renck, 1986). Eftersom mina intervjuer varit semistrukturerade och öppna har de karaktären av ett samtal. Jag nämnde dock ordet pappa för informant 3 i den första intervjun vilket kan ha gjort hennes svar ytligt sett mer genusneutrala. Detta är dock inte något jag kunnat se när jag jämfört hennes svar med de andra informanternas utsagor. Intervjun är ett samtal om föräldraskap och missbruk där jag försöker få insyn i informanternas sätt att resonera och det är inte säkert att den andra intervjun är sämre eller mer vinklad än den första.

Intervjuerna tog mellan 1-2 timmar att genomföra. Jag hade inte på förhand bestämt hur lång tid varje intervju skulle ta. Intervjuernas längd avgjordes till störst del av informanterna. Jag har haft mina sju på förhand bestämda teman med följdfrågor vilka jag hade som mål att beröra under intervjun men svaren jag fick på mina frågor var olika långa och öppnade för olika följdfrågor.

Före det att jag påbörjade intervjun berättade jag i allmänna ordalag om min uppsats. Jag förklarade att jag skulle skriva om missbrukande föräldrar samt att jag skulle genomföra explorativa öppna intervjuer. Jag valde att spela in mina intervjuer på band. Jag transkriberade sedan omgående intervjuerna. Jag lät till största delen bli att skriva ned småord såsom äh, och hm för att lättare kunna läsa och sammanställa dem. Jag anser inte att utelämnandet av småord och pauser har någon större betydelse för tolkningen av mitt material. Jag har ibland ändrat ordföljden för att det ska bli lättare att förstå vad informanterna menar. Efter att jag hade gjort en transkribering så skickade jag en utskrift till informanten som fick läsa igenom den för att säkerställa att jag förstätt dem rätt. Ingen av informanterna har velat göra några större förändringar av sina svar.

Den första intervjun jag gjorde med en informant som arbetat med missbrukande gravida (informant 1) spelades aldrig in. Jag använder denna intervju med en reservation eftersom jag skrev ned den med hjälp av minnesanteckningar. Jag skickade den till min informant som fick

godkänna sammanfattningen vilket hon också gjorde. Den har eventuellt inte samma tyngd som de andra intervjuerna men efter att min informant hade godkänt min skriftliga sammanfattning valde jag att trots allt ta med den i min empiri.

Efter att jag fått tillbaka eventuella ändringar från mina informanter började jag sammanställa det transkriberade intervjumaterialet vilket jag gjorde i tre steg. I det första skedet utgick jag från mina sju teman och sammanfattade mina informanternas utsagor i löpande text, intervju för intervju. Detta gjorde att jag lärde känna mitt material väl. Nästa steg var att försöka korta ned sammanställningarna. Eftersom intervjuerna var öppna pratade informanterna en del om saker som inte var direkt vidkommande för uppsatsens syfte och min uppgift var att hitta de utsagor som stack ut och var intressanta för att kunna besvara mina frågeställningar utan att för den skull välja bort information som kunnat ge ett annorlunda resultat. Här tog jag stor hjälp av min handledare. Jag letade hela tiden efter orden föräldraskap, mamma och pappa samt försökte få en bild av hur de resonerat kring dessa begrepp utifrån mina frågor. När jag kortat ned sammanställningarna var det lättare att överblicka vad mina informanter sagt om föräldraskap och faderskap. Nu kunde jag som ett sista steg börja jämföra deras utsagor. Jag hade ett material som jag kunde bygga min analys på. Jag har under hela processen kunnat gå tillbaka till de ursprungliga intervjuerna och den första sammanställningen för att hämta ytterligare information. Jag valde att inte redovisa informanternas utsagor utifrån mina teman utan mer utifrån kärnpunkter i deras berättelser. Anledningen till detta är att det hade blivit uppstylat och mekaniskt att skriva utifrån mina teman då dessa endast var ett redskap för att åskådliggöra mina informanternas resonemang och tänkande kring föräldraskap och missbruk.

3. Val av teoretiska perspektiv

Jag har valt att utgå från två olika teoretiska perspektiv, Intersektionalitet (Lykke, 2003) och hegemonisk maskulinitet (Connell, 1995). Anledningen att jag valt just dessa teorier är att jag menar att de kan hjälpa mig att förstå och åskådliggöra de tendenser jag kan finna i mitt material. Jag anser att jag i min uppsats försökt ha en kritisk ansats, hegemonisk maskulinitet och intersektionalitet är utmärkta utgångspunkter för att genomföra en kritisk analys. De kan hjälpa till att åskådliggöra den diskurs som råder kring utsatta mäns situation och position som föräldrar i kontrast med bilden av ”mannen” som mäktig och normgivande. Jag anser att begreppen är besläktade med varandra, båda bygger på en analys av maktförhållanden betraktade utifrån komplexa relationer och samspel och de kan komma att komplettera varandra väl i min analys av missbrukande faders situation.

”För att förstå genus måste vi därför hela tiden se längre än till genus. Samma sak gäller för det omvända. Vi kan inte förstå klass, ras eller globala orättvisor utan att hela tiden se till genus.” (R.W. Connell, 1995, s. 99)

Begreppet hegemonisk maskulinitet kan hjälpa oss att åskådliggöra hur missbrukande pappor trots sin tillhörighet i manlighetens hegemoni samtidigt kan vara så utsatta när det kommer till familjelivet. Jag anser att Connells (1995) uttryck hegemonisk maskulinitet är ett intersektionalitiskt begrepp där varje person har en mängd olika aspekter som avgör hur de påverkas av maktstrukturer.

Begreppet intersektionalitet används bland annat för att åskådliggöra de maktordningar som påverkar inte vita, lesbiska och fattiga kvinnor. Jag har hittills inte hittat en undersökning utifrån begreppet som är gjord med utsatta män i fokus, samtidigt råder det enligt mig ingen tvekan om att en sådan utgångspunkt är möjlig om man tittar på intersektionalitetens teoretiska grund och ansats. Enligt forskning som gjorts på ämnet missbrukande föräldrar (Daniel och Taylor, 2001 och Trulsson, 2003) verkar missbrukande män underställda kvinnor i familjekontexten. De är även på grund av klasstillhörighet och missbruk i en underlägsen position gentemot de professionella som möter dem och ska avgöra deras lämplighet som förälder eller hjälpa dem att bli goda fäder. Jag menar att man kan betrakta missbrukande fäder ur ett intersektionalitetsperspektiv där alla aspekter av utsatthet beaktas.

3.1 Hegemonisk maskulinitet

När man talar om maskulinitet och femininitet talar man egentligen om ett ständigt föränderligt och dynamiskt genusprojekt. Genusvillkoren genomsyrar alla våra livsval vare sig vi vill det eller inte. Maskulinitet liksom femininitet är således inte statiskt utan relationsbetonat och nyanserat. Det finns inte en maskulinitet utan flera (Connell, 1995). Alla män måste dock förhålla sig till det som Connell kallar för den hegemoniska maskuliniteten. Begreppet hegemoni står för en grupps dominans över andra i ett samhälle och hegemonin återskapas ständigt för att patriarkatet ska överleva (ibid).

Man måste se samspelet mellan kön, ras och klass, för att kunna åskådliggöra ett sammanhang och uppmärksamma skilda maskuliniteter utan att klassificera olika grupper utefter våra egna fördomar. Connell (1995) menar att de begrepp han använder sig av är i ständig förändring

och hela tiden står i relation till varandra. Klass och ras skapar länkar mellan de olika maskuliniteterna och man måste åskådliggöra relationerna mellan de olika maskuliniteterna. Inom mansgruppen finns hierarkier av dominans och underordning. Maskuliniteterna kan delas in i dominanta och underordnade klasser. Den marginalisering som vissa grupper män drabbas av hänger utan undantag samman med den auktorisering som finns av den hegemoniska maskuliniteten vilken alla män strävar efter att uppnå (ibid.).

Väldigt få män lever till hundra procent upp till den hegemoniska maskuliniteten. Hegemonin uppstår utifrån ett samband av kulturella ideal och institutionell makt, men dess symboler behöver inte vara verkliga, kändisar och fantasifigurer kan utgöra idealet. Hegemonin lever på en auktoritet som har ett mer eller mindre dolt hot om våld. En man kan leva upp till den hegemoniska maskuliniteten offentligt men inte privat och vice versa. Alla män är på något sätt delaktiga i strävan mot den hegemoniska maskuliniteten och drar på ett eller annat vis nytta av de fördelar män som grupp får i och med kvinnors underordning. Även män som ytligt sätt är jämställda eller vill vara jämställda får utdelning av den hegemoniska maskuliniteten. De är delaktiga utan att behöva ta riskerna i frontlinjen. Vid kriser i maskuliniteten är våld ett sätt att upprätthålla status quo. Våld är dominans men samtidigt brist på den samma. Våld behövs inte när alla fogar sig. Våld används mellan män för att hävda maskulinitet. Strukturellt våld som krig och terror drar upp gränser och utesluter. Marginaliserade gruppers män försöker att genom våld och hot som exempelvis misshandel och rån tillskansa sig en ställning närmare den hegemoniska maskuliniteten. Män som befinner sig högre upp i hierarkin behöver inte utöva våld. Connell (1995) framhåller att maskulinitet idag skapas i relation till arbetsmarknaden. En man ska kunna prestera på arbetet och försörja familjen. I de mest ekonomiskt utsatta familjerna kan dock männen gå med på att ta över fler uppgifter i hemmet om kvinnan arbetar och försörjer dem.

Män är som grupp mäktigare än kvinnor samtidigt som män hela tiden måste hävda sin maskulinitet mot varandra för att närma sig den hegemoniska maskuliniteten. Det är gruppen som står som bärare av den hegemoniska maskuliniteten men att ställa sig utanför är mycket svårt för den enskilde mannen. Män som försöker ta avstånd och anta en mer androgyn roll behöver inte egentligen föra fram en förändring i det patriarkaliska samhället. Samtidigt anser Connell (ibid.) att en hegemoni inte är en naturlag. Den kan ständigt utmanas av andra maskuliniteter eller av kvinnor.

3.2 Intersektionalitet

Intersektionalitet är ett begrepp som under 1990-talet har uppmärksammats på bred front inom samhällsvetenskaplig forskning (Hill Collins, 1998). Det engelska begreppet intersectionality har i Skandinavien översatts till intersektionalitet. To intersect betyder att genomskära eller korsas. Begreppet började användas i nordamerikansk genusforskning, etnicitets och sexualitetsforskning där det används för att åskådliggöra och analysera maktstrukturernas samverkan beroende på, klass, kön, etnicitet och ras, sexuell preferens och ålder (Lykke, 2003).

Paulina de los Reyes och Diana Mulinari (2005) argumenterar för en användning av begreppet i den svenska feministiska debatten som de anser vara hegemonisk och definierad utifrån svensk, heterosexuell, vit medelklass utan hänsyn till globala maktförhållanden. Den svenska politiska feminismen har skaffat sig en politisk ställning genom att ignorera och utesluta vissa frågor till förmån för andra. Man har tagit för givet att kön är den viktigaste sociala relationen och sambandet mellan kön och makt har förenklats. Utgångspunkten har varit att män alltid är överlägsna kvinnor. Man har bortsett från att det finns privilegierade former av kvinnlighet. Begreppet intersektionalitet tar lika hänsyn till klass, etnicitet, ras och kön. Ingen faktor kan isoleras eller göras viktigare än en annan eftersom ojämlikheter inte kan rangordnas. Klass, etnicitet, ras och kön medverkar alla simultant till maktens uppbyggnad. När man sammanför olika analysnivåer kan man få en mer detaljerad bild av förtryckarstrukturer. Maktutövning skapas i intersektioner mellan strukturella relationer och individens handlingar, institutioner, praktiker, normer och rutiner. Olika strukturer av förtryck stärker varandra och medför för individen en specifik utsatthet (De los Reyes och Mulinari, 2005). Maktrelationer är något som ständigt görs i mötet mellan människor. Intersektionalitetens begrepp är alltså inte några fasta parametrar där individen placeras. Vi människor konstruerar ständigt underordning och överordning men detta sker under påverkan strukturer. Om vi endast betraktar tillvaron i fraktioner kan vi inte förändra den. Inte heller kan utsatta människor ges en sammansatt identitet (De los Reyes och Mulinari, 2005).

4. Begreppsdefinitioner

4.1 Föräldraskap och faderskap

Jag anser att begreppet föräldraskap är komplicerat att klart definiera. Det råder sällan någon tvekan om vem som är ett barns biologiska mamma. I Sveriges lagar finns ett grundantagande att den biologiska fadern är viktig och att barnet ska ha rätt att träffa honom även om det finns en annan pappa i familjen som försörjer och tar hand om barnet (Bergman och Hobson, 2002).

Daniel och Taylor (2001) uppger att mycket av den forskning som påstår sig handla om föräldrar vid närmare granskning visar sig handla om mammor. Bara för att termen moderskap byts ut mot termen föräldraskap betyder det inte att forskning om föräldrar tar lika hänsyn till män och kvinnor. I *Att utreda när barn far illa* (Norman och Fridh, 2005), en handbok för socialtjänsten ges praktiska råd och exempel på hur man kan arbeta med barnavårdsärenden. När författarna skriver om föräldrar är det uppenbart att de främst syftar på mödrar. Det är mammor som kan ha svårt att sätta gränser. De frånvarande ”föräldrarna” visar sig vid noggrannare genomläsning vara män. Det är viktigt att kontakta *honom* för att *han* ska få komma med åsikter om hur *hans* relation till barnet ska förbättras (ibid.).

Författarna använder termen förälder men förälder verkar många gånger betyda mamma.

Den föräldern som är frånvarande och kanske inte ens har någon relation till barnet kan trots allt som Vinterhed (1981) uttrycker det ändå vara konstant närvarande i barnets medvetande. Faderskap definieras således inte bara av den frånvarande pappan utan även av barnet som saknar och tänker på honom.

4.2 Missbruk

Det finns flera olika definitioner på vad som är ett missbruk. När jag talar om missbruk gör jag ingen skillnad på alkohol, narkotika och mediciner. När drogen, illegal eller legal, står i centrum av en persons liv är det ett missbruk. Personer som jag definierar som missbrukare är de som Goldberg (2005) kallar problematiska konsumenter. Problematiska konsumenter låter psykoaktiva substanser gå före allt annat i livet, familj, arbete, socialt liv och hälsa (ibid.).

Jag är väl medveten om att det i min uppsats blir en klassmässig vridning mot människor som inte har resurser att klara av att leva med och dölja sitt missbruk. Det går inte att bortse från att det speciellt till narkotikamissbruk råder en social snedrekrytering där ekonomisk och social utsatthet ger en större risk att fastna i missbruket även om bilden inte är otvetydig

(Kristiansen, 2000). Pengar är ingen garanti för att inte bli missbrukare men en god ekonomi kan i viss mån kompensera för andra bristfälliga förhållanden som känslomässig och psykologisk utsatthet (Goldberg 2005).

De pappor med missbruksproblem som jag skriver om är alltså till stor del inte bara missbrukare utan även socialt och ekonomiskt utsatta människor med sociala problem.

4.3 Genus och kön

Enligt Connell (1995) påverkar genus oss ständigt och har en stor betydelse för den sociala strukturen. Genus är ett sätt att organisera vardagen och ett resultat av att biologin inte styr över vårt sociala liv. Kön är ett biologiskt tillstånd. Genus kan sägas vara det sociala könet och begreppet används till stor del inom vetenskapen även om ordet kön kan användas med samma betydelse (Gemzöe, 2002). Jag har använt mig omväxlande av båda orden utifrån vad som passar in bäst i texten utifrån ett läsbarhetsperspektiv.

5. Pappas betydelse

5.1 Synen på pappans roll och betydelse i föräldraskap

I Sverige är lagstiftning och arbetsliv på ett annat sätt än i de flesta andra länder anpassade för att ett jämlikt föräldraskap ska kunna uppnås. Trots detta tar svenska kvinnor ett större ansvar för barnen än vad svenska män gör (Daniel och Taylor, 2001, s.52). Socialpolitiken i Sverige har rört sig från att ensidigt betona faderns försörjningsansvar till att även betona hans omvårdnadsansvar men i praktiken finns mammans viktiga roll i hemmet kvar i vårt dagliga liv (Sandqvist, 1993). Mansrörelser har på flera håll i världen fokuserat på att pappors situation i familjen beror på mammornas missunnsamhet vilket Johansson (2004) menar är olyckligt. Detta resonemang leder bara till att stärka traditionell manlig dominans istället för att rikta kritik mot de traditionella patriarkala mönster som påverkar hur vi utövar föräldraskap (Johansson, 2004). En far i familjen behöver inte betyda en närvarande och delaktig pappa. Många fäder som lever med sina barn har ändå väldigt lite kontakt med dem och deltar inte i så mycket i deras liv menar den amerikanska forskaren Nancy Dowd (2000).

I en svensk studie där 30 föräldrapar intervjuades om mäns upplevelser och erfarenheter av föräldraskap fann forskaren Lars Plantin (2001) ett nära samband mellan yrkesarbete och faderskap. Den manliga identiteten vävs samman av barnen och arbetet, familjefar och yrkesarbetande upplevdes som manlighet. Sambandet mellan arbete och att vara en god far är starkt. Daniel och Taylor (2001) refererar till en brittisk undersökning utförd av Storbritanniens största fristående organisation för familjepolitiska frågor² där sammanlagt 95 föräldrar intervjuades. Både män och kvinnor, arbetande som arbetslösa, ensamstående som gifta betonade pappans försörjarroll. Att kunna försörja sin familj är en grundbult i det goda faderskapet. Att ha tid för familjen kommer i andra hand och lades till kravet på att vara en försörjare (ibid.).

Utifrån detta kan man dra slutsatsen att självkänsla och självförtroendet påverkas hos de pappor som står utan arbete. Pappor har en mängd olika roller i familjen och hur framgångsrika de är i dessa har betydelse för hur de mår och hur de mår har betydelse för hur deras förhållande till barnen ser ut. En närvarande pappa kan i vissa fall vara bra för barnet och i andra mindre bra allt beroende på familjen och dess sammanhang menar forskaren Michael E Lamb (1996, s 12). Eftersom försörjning spelar en såpass viktig roll för en pappas

---

² Family Policy Studies Center. Jag har sökt originalkällan men den har ej gått att få tag i denna.

självbild kan man som professionell inte förneka att oförmåga att arbeta eller svårigheter att finna ett arbete kan utgöra ett problem för pappor. Socialarbetare inom barnvården fokuserar oftast på anknytning och närhet och bortser från hur försörjningsaspekterna påverkar pappans förmåga att delta i familjen vilket gör att man missar ett stort skäl till faders bristande deltagande i barnens fostran (Warin, 1999 i Daniel och Taylor 2001).

Det är uppenbart hur djupt rotad arbetsindelningen i familjen är (Daniel och Taylor, 2001). Få män lever upp till det moderna och könsneutrala faderskap som kvinnor tycker är eftersträvansvärt (Daniel och Taylor 2001). För att papparollen ska kunna förändras behövs könsspecifika förhållningssätt som inte är sexistiska. Det är lätt att gömma sig bakom könsneutrala termer men det åstadkommer ingen djupgående förändring. Mammor och pappor har olika förutsättningar att vara föräldrar. Detta måste erkännas för att professionella ska kunna stötta ett jämlikt föräldraskap (Dowd, 2000).

5.2 Var kommer pappa in i bilden?

Moderskap som något naturligt, medfött och självklart har under lång tid inte ifrågasatts och föreställningar om modern som den bäst lämpade vårdnadsgivaren lever fortfarande (Berg Brodén, 1989). I Plantins (2001) undersökning ansågs kvinnan ha en större naturlighet i förhållandet till barnen, männen fick försöka anpassa sig till hennes normer för ”det goda” föräldraskapet vilket ibland ledde till att männen undervärderade sin egen kontakt med barnen.

Inom modernare psykologisk forskning (Berg Brodén, 1998) antas mamman ha ett psykologiskt försprång gentemot fadern genom det faktum att hon bär barnet och sedan ammar det, däremot finns inga hinder för en tidig anknytning till fadern eller annan vårdgivare. De hinder som finns för att andra än mamman ska släppas in i barnets liv är psykologiska och sociala, inte biologiska. Spädbarnet är den som visar vägen och guidar sina föräldrar i hur de ska bete sig. Samspel kommer till stånd om vårdnadshavaren förmår tolka barnet (Berg Brodén, 1989). Hur väl barnet knyter an till vårdnadshavaren beror främst på den intensitet och kvalitet som relationen med vårdnadsgivaren har. Det finns ingenting som talar för att pappor är sämre på att tolka barnets signaler från början. Att många barn föredrar sin mamma i stressande situationer kan förklaras med att mamman har det huvudsakliga ansvaret för barnet efter födelsen (Hwang, 1985). Barnen får från födelsen med sig förebilder av hur de olika könen ska bete något som styr deras utveckling i riktning mot de roller som

föräldragenerationen har haft. Det har aldrig bevisats att pappor skulle vara sämre på att ta hand om barn än mammor. Mamman är dock den som är uppfostrad att ta hand om barn. Mannen har oftast mindre erfarenheter av barn än vad kvinnan har. Föräldrar märker nästan aldrig själva att de uppfostrar sitt barn efter gällande könsnormer (Hwang, 1985).

Daniel och Taylor (2001) menar att den mycket populära och brett använda anknytningsteorin från början är en sexistisk teori, där mamman är den viktigaste föräldern. Den har dock vidareutvecklats och på vägen har det erkänts att barnet kan ha flera anknytningspersoner. Något som kan ses som märkligt är hur anknytningsteorin inte längre gör skillnad för kön på omvårdnadspersonen. Samtidigt finns de strukturella faktorerna kvar och påverkar både mammor och pappor men detta tas inte upp av teorin. Man har bytt ut termen mamma mot den könsneutrala termen förälder men likväl talar man egentligen fortfarande om mammor. Bristen på hänsynstagande till kön, kultur och etnicitet gör anknytningsteorin till en delvis blind teori. Bara för att man inte låtsas om saker betyder de inte att de inte existerar, som professionell riskerar man att missa både potential och problem som är relaterade till kön, kultur och etnicitet (ibid).

6. Missbrukande föräldrar

6.1 Vad finns skrivet om missbrukande föräldrar?

Forskning om män vars barn är i kontakt med socialtjänsten är inte särskilt omfattande och forskning om missbrukande mäns faderskap är knapphändig. Det är svårt att upptäcka dessa pappor. Mannen har alltid varit norm och därför har forskningen inte heller koncentrerat sig på dem menade forskaren Lars Jalmert (1984) redan för tjugofem år sedan. Jag menar att även om det är tjugofem år sedan Lars Jalmert konstaterade detta och mängden mansforskning har växt ansevärt sedan dess kvarstår ändå det faktum, att mannen fortfarande är norm och att han ibland försvinner i all sin självklarhet.

Vad vi vet är att pappor till barn som är i kontakt med socialtjänsten i större omfattning är frånvarande fäder än vad medelpappan är. Uppgifter om pappor saknas ofta inom socialtjänsten, den information som finns om mammor är säkrare (Andersson, 1991). För att skapa mig en bild av ämnet har jag i huvudsak fått utgå från det som är skrivet om mödrar och i denna forskning försöka hitta spår av papporna.

Jag har delat in min redogörelse av tidigare forskning i fyra teman, fokus på den missbrukande mamman, fokus på den missbrukande pappan, relationsorientering och behovsorientering. Dessa fyra spår tycker jag mig urskilja i den forskning som finns inom ämnet missbrukande föräldrar. Den stora delen forskning behandlar kvinnor och mödrar. Hur får man mödrar att sluta missbruka och hur möjliggör man för dem att kunna ta hand om sina barn på bästa sätt? Denna fråga sysselsätter både samhällsvetare, sociologer, psykologer och verksamma inom medicinsk forskning. Jag kommer att redogöra för missbrukande mödrars situation i det första kapitlet. Missbrukande faders situation tas upp under den andra rubriken. Samtidigt måste jag påpeka att det är svårt att strikt dela upp forskningen i mödrar och fäder, främst eftersom den andra föräldern oundvikligen förekommer mellan raderna på ett eller annat sätt. En del forskning jag har använt mig av handlar inte uttalat om just missbrukande föräldrar utan om familjer som är i kontakt med socialtjänsten. Missbruk hos endera föräldern var dock orsaken till 27 procent av barnavårdsärendena hos socialtjänsten i Gunvor Anderssons undersökning (1991, s. 49) och missbruk är den vanligaste grunden till att socialtjänsten kopplas in i en barnfamilj (ibid). Jag menar därför att denna forskning kan tillämpas på mitt ämne.

I den forskning som behandlar i barnet i förhållande till föräldrarna anser jag att det finns två linjer, den relationsorienterade och den behovsorienterade. Den första betonar vikten av barnets relationer till båda sina föräldrar och den andra menar att barnets väl hamnar i skymundan när en högre grad av hänsyn tas till relationerna och att fokus då felaktigt hamnar på föräldrarna. En rent behovsorienterad syn rådde under 70-talet. Debatten om behov kontra relationer har dock fått förnyad aktualitet i och med förändringar i föräldrabalken år 1998. Kritik har riktats mot dessa förändringar från många instanser, bland annat *Bris (Barnens rätt i samhället)* och *Roks (Riksorganisationen för kvinnojourer)*, även Barnombudsmannen menade att barnets bästa kom i skymundan. 2006-07-01 lade man till förändringar i föräldrabalken. Man ville förtydliga lagtexten för att större hänsyn tas till barnperspektivet. Bland annat så ska större hänsyn tas till vad barnet själv vill, gemensam vårdnad ska inte tillämpas om det förekommer våld i familjen och man understryker vikten av att föräldrarna kan samarbeta. Grundidén från år 1998, gemensam vårdnad finns dock fortfarande kvar (Socialstyrelsens meddelandeblad, juni 2006). Debatten är inte över med denna ändring och senast 2008/09:So463 lämnade Vänsterpartiet in en motion i riksdagen avseende barnets rätt i familjerättsliga frågor.

6.1.1 Fokus på den missbrukande mamman

Kvinnans roll som vårdare beskyddare är spridd över hela världen. Förväntningarna på mammor är stora. Detta är en tung roll för kvinnor att bära och forskning har uppmärksammat kraven som mödrar har på sig själva och tendensen hos utsatta kvinnor att självmedicinera genom missbruk (Ettore, 1992 i Trulsson, 2006). Andelen ensamförsörjande mammor har ökat under de senaste åren och dessa har i högre grad än andra föräldrar en utsatt ekonomisk och social situation (Klee, 2002:6). Karin Trulsson (1998, 2003) har forskat om missbrukande mödrar. I samband med utvecklingen av ett behandlingshem för kvinnor upptäckte hon hur viktiga barnen och familjen var för kvinnornas tillfrisknande. När männen inte är där finner de blivande mammorna stöd hos andra kvinnor. Missbrukande kvinnor har ofta svårt i relationer till andra kvinnor och umgås hellre med män. Under graviditeten kunde de dock närma sig kvinnor på ett nytt sätt. Detta kan enligt Trulsson ge dem möjligheter bearbeta relationen till den egna mamman och utvecklas vidare. Denna utveckling uppstod när den blivande pappan inte var närvarande. Under förlossningen var dock männen viktiga som stöd. Detta ser Trulsson som ett tecken på en allmän förväntan på hur det ska vara. Idag är pappan i regel med på förlossningen och de missbrukande kvinnorna är präglade av bilden av idealfamiljen (Trulsson, 1998).

De missbrukande kvinnorna måste ständigt förhålla sig till den traditionella idealbilden av den goda modern och de riskerar hela tiden i mötet med socialtjänst och sjukvård att förlora barnen (Trulsson 2003). Moderskapet och sexualiteten är de områden där kvinnor kan utöva makt över männen, men för de missbrukande kvinnorna ger det dem lika mycket vanmakt (Trulsson, 1998). En del pappor i Bangura Arvidssons (2003) forskning kände sig maktlösa på vägen in i faderskapet och de hade svårt att känslomässigt knyta an till barnet. En del kvinnor vinner självständighet genom att missbruka, missbruket ger dem en frihet från hemmet och familjelivet. Att barn och missbruk inte passar ihop är något som de missbrukande kvinnorna förstår och försöker leva upp till. De försöker att minska och kontrollera missbruket och inför samhällsrepresentanter anstränger de sig för att hålla upp skenet av att vara som bilden av den goda modern (Trulsson, 2003).

Gunvor Andersson (1991) klarlägger att en kvinna som lever tillsammans med en arbetande man och tar hand om barnen inte automatiskt betraktas som arbetslös. De flesta familjer som socialtjänsten är i kontakt med har en osäker anknytning till arbetsmarknaden och låg utbildningsnivå. Familjer som är utsatta ekonomiskt och socialt är oftare i kontakt med socialtjänstens barnavård än familjer med bättre socioekonomisk ställning. Ensamstående mammor är överrepresenterade i förhållande till befolkningen i stort. De mammor som är i kontakt med socialtjänsten har en utsatt situation på flera sätt. Det är inte bara arbetssituationen som är osäker. De har oftare en konfliktfylld relation till barnets pappa, eller så har de ingen eller mycket lite kontakt med honom (Andersson, 1991).

Att barnen tas ifrån en kvinna kan tillfälligt ge henne en ökad motivation att ta sig ur ett missbruk som kanske ger vardagsliv, gemenskap och njutning i en annars hård värld (Trulsson, 1998). Hon kan vara öppnare att ta emot stöd när hon inte behöver upprätthålla rollen som den goda modern. Graviditet och moderskap kan vara nyckelsituationer i en kvinnas liv när det gäller att frigöra sig från missbruk och dessa situationer borde enligt Trulsson (ibid.) tas bättre tillvara på samhället. Den mänskliga tragedi som det innebär att familjen splittras skulle många gånger kunna förebyggas med socialt stöd på ett tidigare stadium. Det finns brister i långsiktiga insatser i missbrukarfamiljer och valen blir ofta ett tvång. Missbrukaren säger ja till vård för att hon/han upplever att det inte finns någon reell möjlighet att avböja erbjudandet om vård, om man tackar nej till vård kan socialtjänsten gå in med tvångsvård eller ett omhändertagande. Socialt stöd innan ett tvångsingripande är

bristfälligt och kan i till slut leda till att missbrukares barn skiljs från föräldrarna och placeras utanför hemmet (Trulsson, 2003).

Kvinnor tvingas i högre grad till vård än män gör. Kvinnan betraktas av socialtjänsten som huvudansvarig för barnen och detta förstärker idealet om den goda modern, vilket i sin tur ger en rädsla hos mamman att förlora barnen om hon söker frivillig hjälp (Trulsson, 2003). Den missbrukande kvinnans viktigaste sociala position är föräldraskapet och fråntas hon barnen förlorar hon denna position (Kristiansen, 2000).

Behandling av missbruk har under stora delar av 1900- talet varit ett manligt fält. Manliga klienter har dominerat behandlingen och kvinnors behandling har varit eftersatt på flera vis. Redan tidigt har dock behandling av missbruk styrts av normativa föreställningar om hur män och kvinnor förväntas vara. Mannen är familjeförsörjaren och kvinnan är mor (Edman, 2002). Missbrukarbehandlingen är ännu idag könsspecifik. Kvinnor och män anses ha vissa förutbestämda egenskaper. I kvinnobehandling pressas både klienter och personal att skapa en femininitet. Forskning tycks visa att kvinnor som missbrukar har problem med sin kvinnlighet och sin självkänsla vilket påverkar hur man lägger upp behandling för kvinnor (Laanemets, 2002). I Laanemets studie betonade behandlare på kvinnoinstitutioner psykologiska och individuella aspekter men brydde sig inte om strukturella förhållanden. Kvinnorna placerades aldrig i samhällelig eller strukturell kontext utan kvinnornas problem sades bero på till den bristande självkänslan och könsidentiteten (ibid). De enskilda socialarbetarnas människosyn och samhällsuppfattning spelar en inte sällan en stor roll för hur de uppfattar och behandlar sina klienters problem (Andersson, 1991). Den individinriktade behandlingen som är det vanligaste behandlingsalternativet för missbrukare är utvecklad med mannen som norm. Män söker i större utsträckning hjälp och dominerar därför behandlingen och därigenom forskningen kring denna. I kvinnobehandling bör sociala aspekter betonas ytterligare, det faktum att kvinnan oftare är ansvarig för barnen gör dessutom behovet av barnomsorg viktigt. Kvinnor som är en minoritet i behandlingssituationer far ofta illa då deras behov inte ingår i standardkonceptet för behandlingen. Kvinnor som inte är nöjda med den behandling de får klagat sällan, istället avbryter de behandlingen eller underlåter att söka behandling över huvud taget (Wright, 2002).

6.1.2 Fokus på den missbrukande pappan

När alkoholistvården byggdes ut för cirka hundra år sedan sågs den missbrukande mannen som hotet mot den goda familjen. Johan Edman (2002) visar i sin studie av två alkoholistanstalter under 1930-talet på hur mannen bedömdes utifrån två kriterier. Antingen som en hustrumisshandlare eller för att han brast i sitt försörjningsansvar. Arbetet var nyckeln till ett nyktert liv för män och även för de få kvinnor som behandlades på anstalt. Hårt kroppsarbete som skogsbruk skulle ge männen plikt känslan tillbaka. Familjen användes som en normativ måttstock där diffusa riktlinjer fanns för hur en bra man skulle bete sig. En god man skulle försörja sin familj och, inte parasitera på den. Dock var kriterierna för intagning på anstalterna inte entydiga. Själva missbruket var inte vid den här tiden det problem som låg i fokus istället var det de sociala problemen runt i kring missbruket som skulle behandlas (ibid).

Förväntningarna på hur en god far ska vara har skiftat genom tiderna men en förväntning har ständigt varit den samma, försörjaren. Pappor från de lägre klasserna har alltid setts som sämre än andra pappor just utifrån att de haft svårare att försörja sina familjer. När en man inte kan försörja sin familj måste andra göra det och än idag är frågan om vem som ska stå för den försörjningen infekterad där föreställningar om respektabla klasser och icke respektabla klasser kan urskiljas (Abramovitz, 1996). Den misslyckade pappan ställs alltid mot mannen som lyckats med jobb och familj. Mansrollen är uppbyggd kring normalföräldern som kan leva upp till samhällets krav. Män som inte förmår leva upp till dessa krav är i stort en undanskymd grupp. De män som mer eller mindre försvinner ur sina barns liv på grund av exempelvis missbruk har i hög utsträckning fäder som gjort samma sak (Lennéer-Axelsson, 1985).

”Barnens pappor är förknippade med konflikter, missbruk och övergivenhet”
(Trulsson, s 96, 1998)

Män med missbruksproblematik är precis som kvinnorna medvetna om att barn och missbruk inte hör ihop, samtidigt har de svårt att leva upp till egna och andras krav på dem (Trulsson, 2003 och Bangura Arvidsson, 2003). Jag illustrerar med ett exempel från forskaren Bengt Svenssons bok, *Pundare, jonkare och andra* (1996) hur svårt det är för en av heroinisterna som även är pappa att leva upp till bilden av den goda fadern. Både egna och andras krav gör att han har svårt att orka med familjelivet. Han är arbetslös och kan inte på vanligt sätt försörja familjen. När han sitter på anstalt eller ligger på sjukhus upplever han ibland att han har lättare att känna närhet till frun och barnen. Då slipper han det dagliga livets stress med

allt vad det innebär att leva i en socialt och ekonomiskt utsatt situation med trång lägenhet och knapp ekonomi. Det är svårt för honom att hålla sig ifrån drogerna eftersom hela hans sociala liv och skyddsnät finns i narkotikavärlden. Familjen beskrivs som hans stora mål samtidigt har han svårt att anpassa sig till stillheten i den. När han inte kan träffa sin familj är drömmen om dem som starkast (Svensson, 1996).

I missbrukarfamiljer är det ofta pappan som missbrukar medan mamman inte gör det. I de familjer där mamman missbrukar gör ofta även pappan det eller så är mamman ensamstående. Det är ovanligare med familjer där endast mamman missbrukar och pappan är nykter. I Trulssons (1998) studie av missbrukande kvinnor är det dock tre av tolv kvinnor som har barnen boende hos en icke missbrukande pappa. Männens frånvaro är annars ett genomgående drag i mammornas berättelser. Några av kvinnorna var rädda för papporna och beskrev dem som våldsamma och kontrollerande. De ansåg sig därför inte kunna låta pappan ha kontakt med barnen. En mamma uppgav att pappan egentligen inte var intresserad av barnen, allt han ville var att kontrollera henne. De pappor som inte missbrukade beskrevs ändå som frånvarande på grund av arbete eller annat (Trulsson, 1998).

Det är väl känt att det kan finnas öppningar ut ur missbruket för kvinnor genom familjen och moderskapet (Trulsson, 1998). Arne Kristiansen (2000) beskriver fjorton missbrukares väg ut ur missbruket. De män som hade barn framhöll familjen och framförallt barnens betydelse för ett liv utan knark i samma uträknings som kvinnorna gjorde. För dessa män verkar det vara lika viktigt som för kvinnorna att ha stödet av en familj och kärleken till sina barn. I Hilary Klees (2002) undersökning om missbrukande gravida kvinnor gav majoriteten av missbrukande blivande pappor stöd åt sin gravida partner och de såg fram emot barnets födelse. Även om männen inte själva planerade att sluta missbruka gav de stöd åt sin partner att försöka sluta.

Det finns skillnader i synen på en missbrukande mamma och en missbrukande pappa framhåller en av kvinnorna som Trulsson (1998) skriver om. Mamman menar att hon har större krav på sig än pappan, han går heller inte upp i barnet på samma sätt som hon gör. Trulsson menar vidare att när pappan inte deltar aktivt i barnets omvårdnad blir de yngre kvinnorna frustrerade. När pappan deltar för mycket skapar det dåligt samvete hos mamman. Några kvinnor tvingar genom missbruket över ansvaret om barnet på pappan. Mammans missbruk kan öppna för pappan att träda in. I början försöker kvinnan vara den goda modern och klara av allt själv sedan brister det för henne och pappan tvingas ta ett större ansvar. Detta

speglar hur samhället i stort ser ut. Pappor har fått en större betydelse i normalfamiljen och så även i missbrukarfamiljen (ibid.). Samtidigt kan man se att missbruk skapar relationsproblematik hos mamman och troligen gör detta även hos pappan. Detta kan vara en förklaring till att många missbrukande pappor inte utvecklar en stabil relation till sina barn. Mamman bär barnet och ammar det och har därför längre tid på sig att vänja sig vid modersrollen. Pappan kan fortsätta sitt liv utanför hemmet som förut. Inom missbrukarvärlden är könsrollerna ofta starka vilket troligen påverkar familjelivet (ibid.). Hos de yngre paren var det dock inte lika påtagligt som för de äldre, kanske på grund av ändrade värderingar i samhället. När man från början befinner sig utanför samhället är det svårt att avvika ytterligare och att våga avvika från gällande könsrollsnormer kräver mod (ibid.).

Hur bemöter då socialsekreterare fäder till utsatta barn? frågar sig Bangura Arvidsson (2003). Socialsekreterarna har ett dubbelt ansvar: fadern bör stärkas i sin fadersroll samtidigt som barnet ska ha en bra uppväxtmiljö. Socialpolitiskt finns det en önskan om att fäder ska delta mer i sina barns uppfostran. Socialtjänsten ska främja jämställdhet men även se till barnets bästa. Papporna känner sig ifrågasatta av socialtjänsten och tvivlar på sig själva samtidigt som de är medvetna om att de har en viktig roll att fylla. Socialsekreterarna som intervjuas berättar att det är få fall där barnet flyttar till pappan efter att det inte fungerat hos mamman. Barn placeras oftare i familjehem eller på institution än hos fadern. Förväntningarna på fäderna är enligt de intervjuade socialsekreterarna inte lika höga som på mammorna (Bangura Arvidsson 2003). Mödrar som försummar sina barn döms av omgivningen därefter. Frånvarande fäder anses inte försumma sina barn, de är bara borta trots att detta kan ses som den största försummelsen (Swift 1995 ref i Daniel och Taylor 2001). Socialsekreterare utgår i hög grad från traditionell barnpsykologi där anknytningen till modern är det viktigaste. Samtidigt så är det ofta ensamstående mammor i familjer där fäderna försummar sina barn som söker hjälp hos socialtjänsten. Dessa familjer är extra utsatta eftersom det är en ensam vuxen som har hela ansvaret för barnen. Det finns fäder som räknas bort av skäl som missbruk och psykisk sjukdom, därför att barnets bästa helt enkelt inte är förenligt med ett umgänge med pappan. Kriterierna som ställs upp för föräldrarna i ett barnavårdsärende är i princip de samma för båda könen. Men det finns också fäder som från början glöms bort på grund av den fokusering på mamman som fortfarande är stark inom socialtjänsten (Bangura Arvidsson, 2003). Samtidigt är det ofta så att mammor i högre grad tar hand om barnen vilket förstärker moderfokuseringen inom barnavården. En socialsekreterare kan ha goda föresatser att involvera pappan. Utan kunskaper och stöd om hur hon (för det är oftast en hon) rent konkret

ska gå tillväga för att involvera pappan omintetgjorts de goda föresatserna när det visar sig vara mamman som sköter alla kontakter med socialtjänsten, är hemma vid besök och tar det största eller ensamma ansvaret för barnen. Fokuseringen på mamman föder således sig själv om inte aktiva åtgärder vidtas (Daniel och Taylor, 2001).

6.1.3 Relationsorientering, barnets behov av fadern

Ett relationsorienterat synsätt består i att barnet aldrig kan ses som en isolerad varelse. Ser man behovsorienterat på barnets situation kan man nästan utan undantag räkna upp en mängd tillkortakommanden hos den missbrukande föräldern då behoven alltid ställs mot en utopi, en önskan om hur det borde vara (Vinterhed, 1981).

Kvinnor som varit gifta med män med missbruksproblematik och/eller psykisk sjukdom önskar ofta bryta kontakten helt med dem vid en skilsmässa. Kontakten bryts då även mellan pappan och barnet. Mammorna menar att papporna gjort så mycket skada genom att missbruka och svika familjen att det är bäst om de försvinner helt ur densamma. Mamman får ofta stöd av myndigheter i sitt beslut att klippa alla band till fadern eftersom det många gånger anses att det är bättre med ingen pappa än en dålig pappa (Lennéer-Axelsson, 1985). I det längsta ska man om det är möjligt undvika att helt kapa föräldra- barnrelation även om pappan avviker från samhällets krav på hur en god förälder ska vara (ibid.).

För nästan trettio år sedan kom forskargruppen, Barn-i-kris projektet vid Barnbyn i Skå fram till att en frånvarande förälder kan vara ständigt närvarande i ett barns tankar. Barn-i-kris gruppen (Kerstin Vinterhed, Bengt Börjesson, Anita Cederström, Erik Fredin, Marie Hessle och Sven Hessle) har haft en stor betydelse för synen på familjerelationer inom det sociala arbetet. De var relationsorienterade och har studerat barn på barnhem och i familjehem. De hade barnens identitetsutveckling och separationsproblematik i centrum och menade på att när ett barn mister kontakten med de biologiska föräldrarna förlorar de också en del av sig själva. Barn-i-kris gruppen använde sig av definitionen psykologisk förälder när de talade om barns relationer till föräldrarna. Den förälder som är en psykologisk förälder är den som har en avgörande betydelse för barnets identitetsutveckling. Ett barn som skiljs ifrån en psykologisk förälder kan inte byta ut denne med en ny psykologisk förälder och istället skapas ett tomrum. Barnet kan ha flera vuxna omkring sig men om dessa ifrågasätter barnets psykologiska föräldrar inför barnet blir det för barnet detsamma som att själv bli ifrågasatt. Ett barn som blir placerat i fosterhem kan hamna i en ständig kris där barnet inte vet om eller när det kan få

komma hem. Det går inte att helt separera barnet från föräldrarna eftersom en sådan separation lämnar djupa spår hos barnet, även om föräldrarna brustit i sin omsorg. Barnets identitet och utveckling gynnas av en fortsatt kontakt med båda föräldrarna om detta är möjligt (Vinterhed 1981). Thomas Johansson (2004) har undersökt vilka känslor pappor födda på 1950-talet som har delad vårdnad om barnen har inför sina egna fäder och sitt eget faderskap ur ett socialpsykologiskt perspektiv. Dessa intervjuer visar på den smärta som männen känner inför den pappa som inte funnits där. Papporna beskrivs av sina söner som konturer av en person, de är osynliga. I sitt eget föräldraskap var männen präglade av det sociala arvet även om en del av dem verkligen försökte att vara mer närvarande i familjen.

Separationen skapar nya problem liksom ringar på vattnet samtidigt är det ofta så att sociala myndigheter kopplas in på ett så pass sent stadium att problemen är akuta och ett omhändertagande är svårt att undvika (Jenkins och Norman, 1972 och Trulsson, 1998). Inom socialtjänsten försöker man idag i det längsta att undvika en placering utanför hemmet. Målet är alltid att ge barnet bra uppväxtvillkor samtidigt som en separation alltid är ett misslyckande för socialtjänsten (Fridh och Norman, 2005). I en situation där barnets ska omhändertas spelar det stor roll hur socialsekreterarna bemöter och bedömer barnets föräldrar. De föräldrar som bedömts positivt hade oftare sina barn hos sig fem år efter ett omhändertagande än de som bedömts negativt. Det behöver inte nödvändigtvis vara så att socialarbetarens prognoser är sanna utan den kan också bli som en självuppfyllande profetia. Det kan vara så att tilltro och samarbete mellan socialsekreterare och klient ger en bättre utgångspunkt för en återförening (Andersson, 1991). De föräldrar som har möjlighet att hålla kontakt med barnen under en placering har en större chans till en återförening med barnen. Kontakten med barnen är avhängig hur mycket stöd som ges till föräldern. Föräldrar som missbrukar kan ibland av socialsekreteraren ses ha en större skuld i sin situation än vad föräldrar med andra problem har. Vad som händer är att barn till missbrukare hamnar i kläm och tar på sig föräldrarnas skuld (ibid.).

Frånvarande pappor är ofta medvetna om hur en god far ska vara och det är tungt att inte förmå leva upp till den rollen (Bangura Arvidsson Arvidsson 2003). Faderskänslor råder det oftast ingen brist på hos de frånvarande papporna (Lennéer-Axelsson, 1985). Jenkins och Norman (1972) visar på att även pappor saknar sina barn när dessa är i fosterhem men att de hanterar det annorlunda än mammor. Det är mammorna som i större grad håller kontakten med barnet under en placering. (Trulsson, 1998). Vid en separation kan det vara svårt för en

mamma att se att partnern trots sina brister kan vara en om inte fullgod förälder, så i alla fall en förälder. Det är inte rätt att omyndigförklara en förälder för att denne har missbruksproblem (Lennér-Axelsson, 1985). Både mammor och pappor kan brista i omsorgen av barnen. När barnet omhändertas läggs ofta resurser på att reparera mor och barn relationen, samma resurser läggs inte på far och barn relationen (ibid.). Tjänstemännen på socialtjänsten måste se till barnets bästa och inte utsätta dem för en förälder som låter dem fara illa. Häri ligger en intressekonflikt, barnets behov av sin förälder/far kontra barnets behov av trygghet och omsorg. Relationsperspektivet har slagit igenom när det gäller mammor men pappor bedöms fortfarande efter behovskriterier (Bangura Arvidsson, 2003).

Det kan vara värt att hålla i minnet att i de fall då barn utsätts för misshandel är det i de allra flesta fall mamman som är förövare. Detta är inte så konstigt eftersom mödrar i högre utsträckning än pappor har huvudansvaret för barnen och tillbringar mer tid med dem. Fattigdom är en riskfaktor för barnmisshandel. I de familjer där det förekommer våld mellan makarna är det större risk för barnen också blir misshandlade av antingen mamman eller pappan. I de flesta fall där det förekommer våld mellan föräldrarna, misshandlas barnen inte fysiskt. Det finns ingen enkel och självklar lösning på hur man ska gå till väga när man avgör vilken förälder som ska ta hand om barnet. Alla fall måste bedömas individuellt med barnets och föräldrarnas relationer måste vara ordentligt undersökta (Sternberg, 1996).

6.1.4 Behovsorientering, mammans och barnets behov av skydd från fadern

Den behovsorienterade skolan var före 1980-talet stark i Sverige. Barn-i-kris gruppen introducerade ett nytt sätt att se på hur man skulle ta hand om barn i utsatta miljöer. Behovsbegreppet kritiserar för att det negligerar barnets samspel med omvärlden (Vinterhed, 1981). I och med förändrade vårdnadslagar finns det en önskan av samhället att pappor ska delta i barnens fostran (Bangura Arvidsson, 2003). Samtidigt har det behovsorienterade synsättet fått en renässans av bland annat kvinnojourerna efter att föräldrabalken förändrades 1998. Maria Eriksson (2003) har forskat på ämnet barns utsatthet efter förändringar i föräldrabalken 1998. Hon granskade familjerättssekreterares syn på våld i familjen. Familjerättsekreterare bedömer ofta utifrån en standardmetod som är blind för maktrelationer mellan könen. Om våld förekommer menar familjerättsekreterarna att det automatiskt försvinner om mamman och pappan inte längre träffas (Eriksson, 2003).

Roks, Riksorganisationen för kvinnojourer i Sverige håller inte med om att frånvarande pappor utgör ett problem. Gunilla Nordenfors (1996) menar att de senaste årens lagändringar som betonar delad vårdnad endast är till för att ge mannen tillbaka den makt över familjen som han förlorade under 60-talet när det gjordes enklare för kvinnor lämna mannen på grund av ändrade skilsmässoregler. Det är en myt att kvinnorna med hämndmotiv undergräver umgänget med barnen vid skilsmässor. Det verkliga problemet är att så många fäder vägrar ta ansvar och att de misshandlar eller förgriper sig på barnen och deras mödrar. Övergreppen har stora mörkertal. Kvinnor som kritiserar männens sätt att ta hand om barnen skrämmer inte bort de pappor som vill vara pappor. Barn som växer upp utan fäder tar ingen skada av det, vad barn tar skada av är att misshandlas av sina fäder (Nordenfors, 1996).

Ett problem med lagar om delad vårdnad och umgängesrätt som enligt Nordenfors existerar i flera länder, är att en mor som försöker förhindra att barnet utsätts för övergrepp av sin far betraktas som en dålig förälder, en som saboterar umgänget därför bör förlora vårdanden om barnet. I praktiken är inte samhället jämställt, kvinnor tjänar mindre, deras oavlönade arbete i hemmet är lågt värderat. Det ställs lägre krav på fäder än på mödrar. Lagar som tar för givet att jämställdhet råder får problematiska konsekvenser för utsatta kvinnor och barn. Män som misshandlar och våldtar blir inte mer ömsinta av umgänge med barn. Nordenfors dömer ut förändringarna i föräldrabalken som en ”utopisk dröm” (Nordenfors, s 77, 1996). Män som aldrig tagit hand om sina barn bör inte uppmanas att ta hand om dem efter en skilsmässa, risken finns att barnen utsätts för övergrepp (ibid).

7 Presentation av empiri samt analys.

7.1 Informanterna och verksamheten

Jag började alla intervjuer med att be mina informanter³ berätta om verksamheten och syftet med denna. Detta för att få en överblick av hur de resonerade och tänkte kring sina arbetsuppgifter, kring begreppet missbruk samt försöka ta reda på vilken människosyn de hade. Detta är några av grunderna för att kunna belysa hur diskursen missbrukande föräldrar ser ut. Samtliga verksamheter bygger på frivillig behandling utom socialtjänsten som har möjlighet att använda sig av tvingande åtgärder. För informant 1 och 2 som arbetar med gravida missbrukare betydde detta att de kunde ta stöd av socialtjänsten för att med hjälp av tvångsvård tvinga verksamhetens patienter utan att de själva behövde utöva tvånget. Vikten av frivillighet samt att skapa en relation med tillit och empati framhålls som viktigt för verksamheterna samt att möta människan med respekt. Informant 7 förklarade att han inte kunde övertyga någon att bli drogfri men han kunde visa upp situationen.

”Det handlar om motivation och inga mattbankare (stränga tillsägelser, egen anmärkning) om patienten säger att det gick illa, jag fick återfall” informant 5

Jag upplevde att det verkligen fanns en genuin vilja inom alla verksamheter att göra det så bra som möjligt för klienter och patienter. Mina informanter har en önskan att undvika skuldbeläggande samt acceptera att alla människor inte är lika. De menade genomgående att individen har ett eget ansvar när det gäller att skapa ett nyktert liv samtidigt verkar informanterna vara väl medvetna om hur svårt det kan vara.

Det fanns en önskan och en strävan hos samtliga informanter att vara icke värderande gentemot den vuxne samtidigt som man också har ett ansvar mot barnet. Barnen verkar vara mer centrala i utsagor från de informanter vars verksamheter syftar att behandla familjen än

---

³ Informant 1 och 2 kommer från en verksamhet som stödjer missbrukande gravida kvinnor. Informant 1 hade avslutat sin anställning vid intervjutillfället.

Informant 3 arbetar med barnavårdsärenden inom en kommun.

Informant 4 och 5 är från sjukvården och arbetar med alkohol och läkemedelsberoende.

Informant 6 är från barnpsykiatri

Informant 7 är från ett behandlingshem med frivillig behandling för män.

från de som har den vuxne i fokus. Tre av verksamheterna har ett syfte som handlar om att sätta barnet/fostret i första hand och två möter den vuxne patienten/klienten. De verksamheter som utgår från barnet måste dock gå genom föräldrarna och ge dem stöd för att kunna se till barnets bästa. Informant 6 förklarar att det är barnet som är patient även om det är föräldrarna som har symptomen, hennes uppgift var att kunna ge hopp till föräldrarna. Vikten att gripa in så tidigt som möjligt i komplicerade föräldraskap framhölls både av informant 6 och 2.

”De andra missbrukarna, nej de tycker ju inte att de har några problem eller det tycker de väl kanske men de vet att de förlorar sina barn om man erkänner” informant 3

Informant 3 arbetar med barnavårdsärenden och vidrörde socialtjänstens ständiga dilemma i förhållandet till familjer med missbruksproblem. En förälder vet kanske innerst inne att de har problem med sitt missbruk men rädslan att förlora barnen gör det svårt för dem att erkänna sina problem.

”Det är inget tyckande om man säger så utan det är alltid en läkarbedömning i botten på våra patienter.” informant 4

Informanterna 4 och 5 var de enda som betonade att deras metoder var evidensbaserade. De var mycket noga med att tydliggöra att inom sjukvården är alla metoder evidensbaserade. Alltså får ingen behandling förekomma som inte är förankrad i relevant forskning. Även om metoderna är evidensbaserade verkar det som om samtalsdelen i behandlingen var mer känslorienterad och individuell. Informant 4 menade att arbetssättet här är personligt och det därför är svårt att svara generellt på hur personalen arbetar med patienterna.

När mina informanter berättade om verksamheten uttryckte de sig allmänt och de undvek att tala om män och kvinnor. Jag frågade inte heller efter genus utan lät mina informanter uttrycka sig fritt. Informanterna talade istället om klienter, patienter och individen. Det gick inte att utifrån deras berättelser om verksamheten urskönja några mönster i deras genustänkande varken rent allmänt eller i föräldraskapet

7.1.1 Beskrivningen av klienten.

Genomgående ansåg informanterna att majoriteten av de hjälpsökande har ett gediget missbruk bakom sig. Sjukvårdens beroendeenhet, informanter 4 och 5 ville inte peka ut en typisk patient med förklaringen att de som en del av sjukvården måste ta emot alla som söker

hjälp. Informanterna 1, 2, 3 och 6 uppgav alla kvinnor som de typiska klienterna/patienterna. Informant 1 och 2 arbetar med gravida missbrukare, att en kvinna är den typiska klienten är således inte förvånande. Informant 3 gav självant exempel endast på kvinnor, vilket kan sägas spegla att socialtjänsten oftast är i kontakt med mamman i familjen medan pappan i hög grad är frånvarande (Andersson 1991). Även informant 6 menade att den typiska patienten är en kvinna. Hon försökte hålla språket könsneutralt men hennes exempel fokuserar på mamman. Till Spädbarnspsykiatrien kommer oftare mammor än pappor så valet att göra den typiska klienten till en kvinna är föga förvånande.

Informant 7 berättade att männen i perioder levtt familjeliv på vanligt sätt och varit närvarande. Informant 7:s utsaga skiljer sig här från informanterna 3 och 6 eftersom han menar att männen har relationerna till sina familjer kvar. Informant 3 och 6 ser inte männens närvaro utan deras frånvaro. Deras exempel speglade detta liksom deras sätt att uttrycka sig om männen när jag rakt ut frågar efter dem.

”De (missbrukarmännen) kan vara inbjudna så mycket de vill, utan de är svårfångade”
informant 6

”Nej det är mest ensamstående mammorna, papporna finns någonstans ute i periferin.”
informant 3

Man kan tolka informant 3 och 6:s svar som att om pappan överhuvudtaget finns med i familjen är han fortfarande inte en deltagande och närvarande pappa. Han måste bjudas in och extra resurser skulle behövas för att locka honom till ett ökat deltagande. Det finns en föreställning hos många socialsekreterare att faderskap inte anses komma lika naturligt till män som moderskap till kvinnor (Bangura Arvidsson, 2003). Samtidigt kan man även jämföra med informant 7:s utsaga om männen som engagerade och närvarande fäder.

Att missbrukande fäder i högre grad än missbrukande mödrar försvinner ur sina barns liv kan kopplas till hur normalfamiljen ser ut. I Sverige såsom i andra länder är antalet ensamstående mödrar är markant högre än antalet ensamstående fäder. Pappor till barn födda år 2004 hade tre år senare endast tagit ut ca 20 procent av den totala föräldraledigheten (www.fk.se). Att de missbrukande fäderna försvinner är således enligt mig en förstärkning av ett mönster som även kan återfinnas i normalfamiljen. I Plantins undersökning (2001) betraktades pappan av familjerna ofta som en extra resurs och mamman ansågs ha en större naturlighet i förhållande

till barnen. Detta anser jag mig också se i hur mina informanter uttryckte sig om mammor och pappor. Det är mamman som de självmant berättar om, pappan får jag fråga efter. Om han finns med är det i bakgrunden som i informant 6 exempel på föräldrapar som kommer till verksamheten. Det verkar som att det viktigaste är att få en anknytning att fungera mellan mor och barn. Det är här samhället satsar sina resurser. Exempelvis så kan informant 2 se att det saknas resurser för att hjälpa missbrukande blivande pappor även de har motivationen att sluta missbruka.

De informanter som mötte både män och kvinnor i sin verksamhet beskrev den typiska klienten/patienten som en kvinna med undantag av informanterna 4 och 5 som inte ville ge något exempel på en typisk patient. Informant 3 och 6 pratade om föräldrar men gav samtidigt inga exempel som direkt handlar om pappor. Förälder är således i hög utsträckning lika med mamma. Informant 6 pratade vid ett fåtal tillfällen om mamma och pappa men därefter berättade hon åter om mammor. Att tala om föräldrar när man egentligen syftar på mammor är vanligt förekommande inom verksamheter som möter familjer samt inom forskning som rör familjen (Daniel och Taylor, 2001). Socialtjänsten är ännu idag modersfokuserad även om det finns en önskan om att inkludera även fäder (Bangura Arvidsson, 2003). Enligt Daniel och Taylor (2001) beror modersfokuseringen inom socialtjänsten till viss del på att man använder sig av anknytningsteorier utan att problematisera kring dem. Även Bangura Arvidssons (2003) forskning visar på detta. Eftersom man inom barnpsykiatri använder samma teorier och är det inte för vågat att påstå att en liknande modersfokusering råder även där.

7.1.2 Styrkor och svagheter inom verksamheten.

Styrkorna hos verksamheterna var genomgående lätt för informanterna att presentera. Informant 1 och 2 menar att helhetssyn och kompetenser är deras styrka. Informant 3 menade att socialtjänsten är under ständig utveckling. Informant 4 och 5 menade att bra attityder i kombinationen med medicinsk, psykisk, kulturell och andlig kompetens är deras styrka dock har de svårt att klargöra och verkligen precisera var och hur de två senare yttrar sig trots den evidensbaserad verksamheten bygger på.

Informant 6 berättade inte om styrkor, intervjun tar heller inte en sådan vändning att jag frågade efter dem. Informant 7 menade att öppenhet och symptomtolerans, krav efter individens förmåga är styrkorna på behandlingshemmet.

Att berätta om svagheter i verksamheterna verkar inte vara helt oproblematiskt. Svagheter är inte något informanterna självmant tar upp. I informant 3: s fall ställde jag frågan om styrkor och svagheter i ett större sammanhang och jag lämnar öppet för att hon missade att berätta om svagheter.

Kanske speglar oviljan att tala om brister att informanterna trivs på sina arbetsplatser och helt enkelt inte upplever att det finns några svagheter. En mer sannolik förklaring är nog den lojalitet och ansvar som mina informanter troligtvis har mot sin arbetsplats. Detta kan vara tecken på Eliassons (1995) tanke att informanternas svar visar på maktförhållanden i samhället och därför måste tolkas utifrån detta. Att se brister i den verksamhet där man arbetar och känner sig delaktig i kan upplevas som obekvämt. Att diskutera eventuella brister med en främling är också ett etiskt ställningstagande för arbetstagaren.

Informant 1 och 2 är de som mest öppet gick ut med vad de anser att verksamheten inte är så bra på. De menade att det är svårt för dem att fånga kvinnor med alkoholmissbruk trots att alkohol kan vara bland de farligaste drogerna att utsätta fostret för.

Ingen av informanterna problematiserade utifrån könsfördelning eller kunskap om genus hos personalen. Informant 6 tog dock upp könsrollers betydelse i behandlingsarbetet med manliga primärvårdare.

”I bebisgrupperna som är sex mammor som kommer två gånger i veckan där är det bara kvinnor och det skulle inte funka att ha en främmande man då bland ammande kvinnor.”

Informant 6

Ingen av informanterna tog upp pappornas frånvaro utan att jag ställde frågor till dem om detta, med undantag av informant 7. Informant 1 och 2 tog upp helhetssyn som en styrka samtidigt som de inte valde att ta upp pappornas frånvaro i denna helhetssyn.

7.2 Synen på föräldraskap

Informanternas syn på föräldraskap är central för att utforska diskursen missbrukande föräldrar. Det är således givande att undersöka hur informanterna beskriver en förälder och vilka krav de anser att man ska ställa på en mamma eller pappa.

Samtliga informanter menade att föräldraskapet gav en motivation för att bli nykter. Informant 6 och 3 framhöll att det inte går att missbruka och samtidigt vara en god förälder.

”Alltså aktiva missbrukare det går inte att förena med ett tillräckligt föräldraskap. Du måste först bli av med drogen.” informant 6

Informant 4 och 5 ansåg att det var viktigt att bli nykter för sin egen skull inte för andras även om barnen gav missbrukaren mer att kämpa för. Informant 7 framhöll å sin sida att det var något helt naturligt att vilja bli nykter för att rädda familjen. Han förklarade också att det är svårare att vara förälder och narkoman än förälder och alkoholist.

”...jag tror inte att det egentligen har med missbruket där utan att det har med den sociala biten, att alkoholen är accepterad, den kan smygas in. Det är lättare att vara kvar i familjen med ett långvarigt alkoholmissbruk, ett narkotikamissbruk håller man sig inte så länge”
informant 7

Informant 1 och 2 önskade att det skulle finnas mer stöd till missbrukande föräldrar även efter att barnet var fött.

”...de (mammorna) skulle behöva hjälp med att bli föräldrar i mycket större omfattning än hjälp inför föräldraskapet.” informant 2

Informant 2 framhöll att i graviditeten fanns en stor potential till förändring och att med hjälp och stöd att sluta går det oftast bra. Här menar jag att kvinnor har ett biologiskt försprång. De kvinnor som under graviditeten önskar samhällets hjälp och stöd att sluta missbruka har möjligheter att få detta stöd eftersom det ofödda barnets väl är så viktigt. Villkoret till ett gott föräldraskap eller ett föräldraskap över huvudtaget är dock att avsluta missbruket.

Stöd var också något som informant 4 och 5 framhöll som viktigt.

”Ja med stöd kan man väl klara det (att vara förälder med pågående missbruk) men jag vet ju inte för är det minderåriga barn är ju i regel soc. inblandade efter hand.” Informant 4

Detta ställningstagande kan förklaras med att de till störst del möter alkoholmissbrukare och alkoholmissbruket precis som informant 7 framhåller, inte skapar samma sociala tryck på individen som ett narkotikamissbruk gör. Det verkar som att även om alla mina informanter är nogga med att framhålla att alkohol och narkotikamissbruk båda två är lika allvarliga tillstånd

så framkommer det ändå i flera av utsagorna att alkoholmissbruket inte får samma ödesdiga sociala konsekvenser som narkotikamissbruket. Informant 2 menade att allt missbruk är lika illa samtidigt kan man ställa det mot informant 3:s mer krassa utsaga om att man ibland får ha ”is i magen” för att se om ett missbruk eskalerar. Barn ska inte växa upp i missbruk menade informanterna 1, 2, 3, 6 medan informanterna 4, 5 och 7 inte är lika tvärsäkra. Detta kan bero på det faktum att de förstnämnda informanterna i sin yrkesroll har som uppgift att se till att barnen har det bra medan de andra informanterna fokuserar på den vuxne.

När mina informanter talar om möjligheter i föräldraskapet för missbrukare gör de ingen åtskillnad på manliga och kvinnliga missbrukare. Eftersom mödrar i högre utsträckning är primärvårdare än vad papporna är krävs det mer av dem än av missbrukande fäder (Trulsson, 1998). Mödrar som försummar sina barn döms hårdare av omgivningen än vad fäder som kanske aldrig funnits där gör (Swift, 1995 ref i Daniel och Taylor, 2001). Samtidigt måste man ha i åtanke att kraven ställs utifrån det ansvar man har för barnets bästa. Jag anser att det ligger i mina informanters intresse att förhindra att barn far illa och de måste därför ställa krav på att primärvårdaren (oftast mamman) kan erbjuda en trygg uppväxtmiljö åt barnet. Man arbetar relationsbetonat för att mor och barn ska kunna återförenas men fäderna bedöms fortfarande i hög behovsorientering (Bangura Arvidsson, 2003)

7.3 Genus i arbetet.

Hur informanterna beskriver sitt arbete utifrån teorier anser jag är intressant eftersom teoretiska perspektiv kan åskådliggöra tankestrukturer. Frågan hur man arbetar kan också ge svar på om eller hur man funderar över genus i arbetet med klienter och patienter. Liksom när jag frågade om styrkor och svagheter i verksamheten valde ingen av de informanter jag talade med att ta upp ett genusperspektiv på sitt arbete.

Informant 1 menar att verksamhetens teoretiska utgångspunkt var att arbeta systematiskt och salutogent samt att arbeta med nätverket. Hon nämnde inte något som hade med genus att göra överhuvudtaget.

Informant 3 ansåg att hon inte hade någon speciell teoretisk utgångspunkt men att hon hade erfarenhet istället. Verksamheten hon arbetar inom använder sig dock av nätverksarbete, relationsorientering och lösningsfokuserad metod vilket bygger på teorier. Informant 4 å sin sida är starkt förankrad i evidensbaserade teorier och förklarade att all behandling som sker på

kliniken är förankrad genom forskning. Informant 5 beskrev dock att hennes sätt att arbeta kommer naturligt och att det inte rör sig om någon speciell metodik. Det verkar således finnas en individualitet och en frihet i hur man bemöter patienterna. Det framkommer inte om detta påverkas utifrån om patienten är en man eller en kvinna. Det finns dock aktiviteter inom verksamheten som vänder sig specifikt till kvinnor så någonstans har man ändå funderat över i alla fall kvinnors specifika behov i behandlingen.

Både informant 2 och 6 arbetade med anknytningsmodellen. Informant 6 var den som verkade mest medveten om genus, hon påpekade vid ett flertal tillfällen att anknytning fungerar likadant med en mamma som för en pappa. Samtidigt handlade majoriteten av hennes exempel om mammor och jag fick särskilt fråga om papporna. Anknytningsteorierna är dock från början en ganska sexistiskt teori som fokuserar helt på modern (Daniel och Taylor, 2001). Informant 6 var noga med att framhålla att anknytning kan ske med en pappa lika väl som med en mamma samtidigt uttryckte hon ingen kritik mot teorin. Det är just detta okritiska synsätt som Daniel och Taylor (2001) ifrågasätter eftersom de menar att det leder till en blindhet för genusbetydelse för hur man ser på föräldraroller.

Informant 7 utgår från miljöterapi och psykoterapi i sitt arbete och framhöll att grundtanken är att alla människor är födda goda. Han pratade inte heller om könsroller utan fokuserade mer på de orättvisor han tyckte drabbade män oförskyllt. Som att män som vill vara delaktiga föräldrar förhindras att vara det.

Även de informanter som upplevde att det fanns vissa mönster i föräldraskapet verkade dels sakna tillämpningsbar kunskap om genusmekanismer och dels sakna konkreta metoder att arbeta med genus. Jag tolkar det som att genus är någonting som hamnar längre ned på prioritetsslistan när det dagliga arbetet ska organiseras och utföras. Dowd (2002) menar att för att papparollen ska kunna förändras behövs könsspecifika men ej sexistiska förhållningssätt bland professionella inom fältet. Som man kan se i mina informanters svar är det som Dowd skriver lätt att gömma sig bakom könsneutrala termer men det förändrar ingenting i grunden. Mammor och pappor har olika förutsättningar att vara föräldrar, etnicitet har också betydelse. Man måste erkänna detta för att kunna stötta ett jämlikt föräldraskap (Dowd, 2000).

7.3.1 Papporna

Alla mina informanter utgick från att papporna är viktiga för barnen eller att papparollen har en stor betydelse för de män de möter. De har dock lite olika infallsvinklar på var problemen med frånvarande fäder ligger.

Informant 1 och 2 menade att verksamheten saknar resurser för att inkludera även pappor. Om pappan är delaktig kan en viss hjälp ges till honom men det hela kompliceras rent organisatoriskt av att mamman och pappan har olika socialsekreterare.

”Hennes socialsekreterare var väldigt måna om att få det bra för henne, det fanns ingen ork för dem att försöka få in även mannen, så han är verkligen långt ute i kanten” informant 2

Vanligtvis lever en missbrukande kvinna tillsammans med en missbrukande man menade informant 1 och 2. Det kan vara verkningslöst att skicka mamman på behandling utan pappan eftersom hon då inte förmår tillgodogöra sig behandlingen när oron för mannen tar över. Mannens stöd underlättar för den gravida kvinnan och därför är det bättre att satsa på båda föräldrarna, om möjligt. Denna utsaga stöds av Klees (2002) undersökning om gravida missbrukare där de deltagande männen var ett stort stöd för de missbrukande kvinnorna trots ett eget missbruk.

”Men vi kan se en viss öppning ändå. Jag tror att vi (verksamhetens namn) skulle kunna vara med och påverka lite mer i detta, men det är traditionellt sätt så att det är kvinnan, våra barnmorskor är ju rätt traditionella i sitt tänk” informant 2

Informant 3 möter många familjer där mamman ensam vårdar barnen.

”Nej det är mest ensamstående mammor, papporna finns ute i periferin. De försvinner. Kommer de in i missbruk så försvinner de på något sätt. Jag kan lova dig att bland alla av de jag ser nere på Centralen dagligen som står och säljer Aluma, de har barn. Vissa av dem vet jag att de har barn.” Informant 3

Informant 3 omnämnde inte pappor som omvårdare utan att jag frågade rakt ut om dem. Den enda pappa hon berättade om självmant var en dålig förebild för sin dotter, en pappa som bara förstör för mamman att skapa sig ett nyktert liv.

”Jag tycker inte han är, han bara ställer till det. Det är inte första gången han ställer till det utan det är ju hennes (mammans) val, hon vill ha den här mannen och då händer det ju såna här saker så på något sätt väljer hon där” Informant 3

Samtidigt berättade hon att hon försöker hitta de pappor som är frånvarande men att hon ofta möts av ett klennt intresse från deras sida att ta upp kontakten med barnen. Skuld, skam och ångest hindrar dem att åter kontakta barnen. Förutom att de självmant blir nyktra såg informant 3 ingen lösning på hur de ska kunna få kontakt med barnen. Samtidigt var hon medveten om hur svårt det är för en person som länge missbrukat att bli nykter. Hon förklarade att det är svårt att med klara ögon se tillbaka på allt det man gjort när man missbrukat. Informant 3 framhöll att det står i SoL att man först av allt ska kontrollera om det finns en pappa som kan ta hand om barnen vid en placering. Detta gör att socialarbetarna tvingas ta kontakt med en frånvarande pappa samtidigt som det inte finns så mycket man kan göra om pappan inte själv är intresserad. När informant 3 annars pratar om nätverket nämner hon bara kvinnliga anhöriga förutom fadern som möjliga fosterföräldrar eller avlastning.

”Vi letar i släkten, alltså finns det en faster, en moster, en farmor, en mormor som kan ta sig an det lilla barnet så att det slipper komma i okända händer. Men allra först papporna”
informant 3

Daniel och Taylor (2001) och Bangura Arvidsson (2003) skriver om att det inom socialtjänsten råder en modersfokusering. Viljan finns hos socialarbetarna att inkludera fadern men verktygen saknas när det är modern som sköter kontakten med socialarbetaren. Informant 3 och informant 6 möter flest kvinnor vilket i sig inte är något underligt eftersom det i Sverige fortfarande är modern som har huvudansvaret för hem och barn (JämO, 2007). Hos familjer i kontakt med socialtjänsten är fadern oftare frånvarande än i normalfamiljen (Andersson, 1991). Informant 3 har en enligt Daniel och Taylor (2001) och Bangura Arvidsson (2003) för socialarbetare typisk inställning till pappan. Hon möter få pappor men samtidigt är hon medveten om att pappan är viktig och att hon har en skyldighet att försöka involvera honom. Det hela faller dock om han själv inte är tillräckligt intresserad. Informant 3:s organisation saknar verktyg, metoder och resurser för att involvera papporna. Informant 6 är i en liknande situation som informant 3. Hon träffar helt enkelt inte så många missbrukande pappor. Trots att hon bjuder in dem kommer de inte och det finns inte något hon kan göra åt detta. Modern

är oftast barnets primärvårdare, hennes problem blir således också mer påtagliga i relationen till barnet.

7.3.2 Mannen i familjen

Informant 4 och 5 menade att patienterna ofta själva kommer in på familjens betydelse.

”Jag tycker nästan att männen pratar mer, eller mina män jag har i samtal. Ofta är de varannan helgs pappor, i bästa fall. I sämsta fall höll jag på att säga, det vanligaste är att de har väldigt dålig kontakt med sina barn.” informant 5

I likhet med informant 3 menade informant 4 och 5 att papporna känner skam när de inte fungerar i sitt föräldraskap. Kön fördelningen är jämnare på beroendekliniken än på de andra verksamheterna.

Informant 6 framhöll att de individuella skillnaderna överväger könsskillnader hos föräldrar. Anknypningsmekanismerna fungerar lika med båda föräldrarna. Trots viljan att inkludera fäderna ligger tonvikten i informant 6 exempel på mammorna. Jag måste flera gånger fråga för att informant 6 ska berätta om papporna.

”Jag tänker att de papporna med tung narkotikaproblematik är ganska svårfångade. Chansen att de lever i en stabil relation är inte så stor. Vi har ju säkert barn vars pappor har gått på metadon och går på metadon, jag kan inte komma på några här men jag har inte sett röken av dem” informant 6

Man har dock gjort försök med att involvera fäder. Tidigare har man haft en pappagrupp men denna har fått läggas ned på grund av för få deltagare. Man tar gärna emot pappor i behandling men dessa separeras från mammorna eftersom samkönade grupper startar problematiska processer i gruppen som att känna sig attraktiv eller uppriktad vilket inte gynnar behandlingsarbetet enligt informant 6.

Jag vill framhålla att informant 7 gav en delvis annorlunda bild av missbrukarnas familjesituation. Informant 7 möter papporna. Han menade att papporna många gånger varit nästan hemmapappor i början, innan missbruket åter tog över deras liv.

”En del har dragit sig undan, inte velat träffa, när de återfallit i missbruk och då vill de inte träffa familj och familjen vill oftast inte träffa dem därför de är påverkade” informant 7

De män han träffar är oftast mycket måna om att vara goda och närvarande fäder.

”Männen kämpar mot sina ex att få träffa sina barn, att få sitt umgänge. De flesta vi har är väldigt måna om att ha kontakt med sina barn men känner att de är förbjudna och att de vill inte förstöra, inte störa för det finns en risk att barnen omhändertas. Många skyddar sina kvinnor, tar på sig hela missbruket som förekommer i relationen.” informant 7

Informant 7 menade att missbrukande män har ett oförtjänt dåligt rykte som ligger dem i fatet i kontakter med myndigheter. De får ofta kämpa mot ett ex för att överhuvudtaget få träffa barnen. Mammor kämpar mot myndigheterna och papporna kämpar mot mammorna.

”Det är inte så mycket egenvärde (för papporna) och där är jag elak mot kvinnor, jag tror att det ibland finns ett större egenvärde, en egoistisk tanke när det gäller barnen” Informant 7

Informant 7 tyckte sig ha märkt en förändring i attityderna till pappans betydelse de senare åren.

”Männen finns oftare med, det förekommer blundrar fortfarande där man inte ser den positiva rollen mannen har i en relation men det är i enstaka fall. Men det är mer som att man räknar med mannens papparoll, den har vuxit” informant 7

Detta är något som även jag kan se tendenser till i intervjuerna med de andra informanterna. Ett problem för de missbrukande män informant 7 möter är att de ofta är mycket beskyddande mot sin familj. Informant 7 menade att många av dessa män har själva varit institutionsplacerade som barn och vill till varje pris att de egna barnen ska slippa utsättas för detta. De tar därför på sig skulden även för mammans missbruk för att barnen ska få bo kvar i familjen. Enligt informant 7 offerar de sin egen kontakt med barnen för att barnen ska få bo kvar hemma. De gör vad de tror att är bäst för barnen. Om man tittar på de svar jag fått av informant 3 så ser hon pappor som förstör för sin familj. Detta är dock enligt informant 7 ofta män som helt enkelt tagit på sig ensamt ansvar för missbruket i en familj. Informant 7 menade att de män som ger missbrukande män dåligt rykte inte är de män som kommer till hans behandlingshem.

”Men mycket det här, ofta är det här att kvinnor ska skyddas och jag säger det att mot de här männen som är här finns det ingen kvinna som behöver skyddas. De skulle inte göra någonting mot någon, inte mot sina barn heller...”

Jag frågade var männen finns som barn och kvinnor måste skyddas från menade informant 7 att de var missbrukare, men inte i så hög utsträckning av narkotika utan alkohol och sex. De farliga männen finns enligt informant 7:s erfarenhet på anstalter och inom frivården. Informant 7 kan ha en poäng i män som söker vård frivilligt har en motivation att bli fria från missbruket och den motivationen i hög grad kan bero på att de har en familj som de vill kunna umgås med. Detta kan kopplas till familjens betydelse för att frigöra sig från ett missbruk (Kristiansen, 2000)

Idag ska en god far inte bara försörja familjen utan han ska även vara en närvarande och omvårdande far (Bergman och Hobson, 2002). Missbruket i sig skapar skuld och skamkänslor hos fäderna menade en majoritet av mina informanter. Dessa skuld och skamkänslor är något som hindrar missbrukaren att ta kontakt med barnen menar informant 3. Missbrukande pappor är medvetna om att barn och missbruk inte hör ihop (Bangura Arvidsson, 2003). Informant 5 och 7 beskrev att de män de möter är fulla av saknad efter barnen och att glädjen när umgänget fungerar är stor. Enligt informant 5 kan papporna ofta prata mer om sina barn än mammorna. Pappor till placerade barn har lika mycket känslor inför placeringen som mammorna men de hanterar dessa känslor på andra sätt (Norman och Jenkins, 1972). Utifrån mina informanters utsagor och den tidigare forskning jag använt mig av verkar undvikande och flykt vara vanliga sätt att hantera ett misslyckat faderskap.

Enligt Trulsson (1998) håller mammor i högre grad än pappor kontakten med sina placerade barn, att papporna inte gör detta kan dels tolkas utifrån att för en mamma är självkänslan starkt förknippad med just rollen som mor (Kristiansen, 2000). Här menar jag att samhället sänder ut signaler genom hur man bemöter missbrukande föräldrar under graviditeten. Förberedelsen för barnets födelse ges till mammor med en problematisk bakgrund men inte till pappor ens om de är motiverade. Pappan kan efter barnets födelse fortsätta sitt vanliga liv medan mamman genom graviditet och amning under längre tid av biologin tvingas vänja sig vid föräldrarollen (Trulsson, 1998). Informant 7 uttryckte att pappor inte blir betrodda av myndigheter och att de stängs ute. Denna utsaga kan bekräftas av Bangura Arvidssons (2003) studie där lägre förväntningar ställdes på fäderna i föräldrarollen och att många fäder glöms bort. Informant 1 och 2 bekräftade bilden av pappan som sekundärförälder när de berättade att

samhället saknar resurser för att ta hand om missbrukande fäder. Informant 7 menade att sociala myndigheter under senare år har blivit bättre på att ta in pappan och se att han kan ha en positiv inverkan på familjen.

7.3.3 Frånvarande eller närvarande

Informant 3 upplevde papporna i huvudsak som frånvarande. Ibland såg hon även pappor som hon menade förstör för sin familj. Informant 7 å sin sida ansåg att papporna tvingas kämpa mot mammorna för att kunna träffa sina barn. Dessa två informanter uttryckte sig väldigt olika när de talade om missbrukande pappor vilket jag menar delvis kan förstås utifrån deras yrkesroller. Informant 7 träffar och ser män som kämpar för att bli nyktra på frivillig väg och informant 3 träffar och ser ensamma kvinnor som kämpar för att hålla ihop familjen. Deras bild av den missbrukande pappan formas därefter.

Informant 1 och 2 arbetar inom en verksamhet som helt fokuserar på kvinnor. De är båda medvetna om att detta är en brist hos verksamheten och anser att det borde finnas stöd även för missbrukande män som ska bli pappor. De ansåg båda att bristen på stöd till de missbrukande papporna är en brist i verksamheten. Jag undrar hur fäderna upplever bristen på stöd. Modern bär barnet och är därför viktigast för att barnets fortsatta fysiska hälsa ska tryggas, resurserna läggs därför framförallt på henne. Sedan antas det att modern kommer att ha huvudansvaret för barnet, som brukligt fortfarande är och pappan utestängs ytterligare. Informant 2:s fokus låg dock på mamman och hon ansåg att en pappa ska finnas som stöd för mamman. Att pappan inte är förälder på samma villkor som mamman och att hans roll är främst som stöd för mamman är en vanlig tanke inom socialt arbete och vård (Holm, 1993). Papporna själva förstår att de förväntas vara närvarande och stödja mamman (Klee, 2002, Plantin 2001). Det finns ett synsätt bland socialsekreterare att papporna behöver stödjas i sin fadersroll mer än vad mammorna behöver stödjas i sin modersroll (Bangura Arvidsson, 2003). Samtidigt tycker jag mig se att hjälp för de pappor som vill vara närvarande kräver en envis och stark pappa eftersom riktade resurser inom vård och socialt arbete för pappor saknas. En paradox i detta är att missbrukarvården generellt är riktad till män och kvinnorna utgör en minoritet vars behov ofta inte tillgodoses. Missbrukarbehandling har kritiserats för att inte ta hänsyn till kvinnans roll som mor (Wright, 2001). Att behandlingen inte tar hänsyn till familj kritiserats av forskare såsom Trulsson (1998) utifrån ett kvinnoperspektiv men kanske är det även allvarligt att man inte arbetar mer med familj och föräldraskap inom mäns

behandling. Att kvinnor är föräldrar är något man inom vård och behandling i högre grad är medvetna om och därför ser man bristen på föräldrahänsyn som ett tecken på att behandlingen är mansdominerad samtidigt som det har konsekvenser även för pappor att inte erkännas som föräldrar.

8 Slutsatser

8.1 Hur kan man förstå att missbrukande mäns papparoll är så undanskymd inom socialt arbete och vård?

Traditionellt sett är det kvinnan som tagit ansvar för hem och barn (Sandqvist, 1993). Pappor har mer eller mindre marginaliserats ifrån hemmet och har inte lika mycket kontakt med barnen som mamman har (Johansson, 2004, Dowd, 2000). Det faktum att litteraturen kring ämnet missbrukande pappor är så pass begränsad säger en del om intresset för fältet, menar jag. Kvinnors missbruk knyts sällan till en samhällelig och strukturell kontext (Laanemets, 2002). Mannens missbruk är definitionen av missbruk (Edberg, 2002). Inom socialt arbete och vård har man länge haft fokus på den manlige missbrukaren. Den manlige missbrukaren har inte haft en familj att ta hänsyn till och metoder som utvecklats för missbrukarvård har utvecklats för den traditionelle mannen (Wright, 2002). Föräldraskap visar sig många gånger vara synonymt med moderskap (Daniel och Taylor, 2001) och modersideologin har präglat hela 1900-talet (Sandqvist, 1993). Detta har resulterat i att mannen som förälder förbigås inom missbrukarvården vilket mina informanterns berättelser och översikten av tidigare forskning indikerar. Samtidigt håller synen på föräldraskap på att förändras (Trulsson, 1998) men det krävs aktiva handlingar för att förändra hur samhället bemöter föräldrar (Daniel och Taylor 2001 och Dowd, 2000). Ingen av mina informanter tog självmant upp ett genusperspektiv. En del av dem tog upp specifika problem som missbrukande män och kvinnor möter, men de väljer att inte problematisera ytterligare kring detta. Det finns en vilja att även involvera fäder men ingen vet hur det ska gå till och konkreta metoder samt stöd från arbetsgivaren saknas. Detta går helt i linje med Bangura Arvidssons (2003) forskning som visar att en önskan finns att arbeta även med pappor men att metoder eller resurser saknas.

Jag menar att de professioner som möter missbrukande föräldrar har makt att påverka hur familjer ser ut. De har utbildning och positioner som ger dem rätt och möjlighet att definiera vad som är att bra föräldraskap och vilka förväntningar som finns på föräldern. Det har visat sig att i situationer där ett barn omhändertas är socialsekreterarens förväntningar på föräldrarna avgörande för om barnet kommer att kunna återvända hem (Andersson, 1991). Genom att fokusera medvetet eller omedvetet på moderskapet vilket majoriteten av mina informanter gör skapas och speglas förväntningar på missbrukande föräldrar anser jag.

Enligt Trulsson (1998) är moderskapet och sexualiteten de två områden där kvinnan kan utöva makt över mannen. Denna makt är dock inget som den enskilda kvinnan själv har valt och

makten ger henne även vanmakt (ibid.) Myndigheterna stödjer ofta mamman i ett beslut att stänga ute pappan (Lennéer-Axelsson, 1985 och Bangura Arvidsson, 2003). Kvinnor kan tillförskansa sig fördelar med hjälp av denna makt när det rör barnen och män kan bli situationsbundet maktlösa vilket man tydligt kan se i informant 7:s utsagor. Han menade att de missbrukande männen på behandlingshemmet känner sig ifrågasatta och överkörda av myndigheterna. Begreppet intersektionalitet kan hjälpa oss att förstå denna maktlöshet. I just föräldrarollen är män underställda kvinnor. Informant 7 uttryckte det som att kvinnor kämpar mot myndigheterna för att få träffa barnen och männen kämpar mot kvinnorna. Detta menar jag dock är en förenkling. Informant 7 har en stor lojalitet med sina klienter, men inte heller han väljer att djupare gå in på varför det ser ut som det gör. Det är enklast för män som saknar umgänge med sina barn att skylla på kvinnorna samtidigt som den verkliga orsaken ligger i de patriarkala strukturer som vårt samhälle är uppbyggt kring (Johansson, 2004).

8.2 Hur är den allmänna bilden av faderskap och hur påverkar den synen på faderskap hos professionella som möter missbrukare?

Bland narkomaner är könsrollerna vanligtvis traditionellare än hos resten av befolkningen (Trulsson, 1998). Könsroller bidrar till hur vi organiserar vårt familjeliv. Ett exempel på en traditionell mansroll kan vi se i informant 7:s berättelse om pappornas offervilja. Informant 7 menade att papporna ofta tar på sig hela ansvaret för missbruket i familjen. Papporna har erfarenhet av institutionsplaceringar och de vill skydda sina barn från detta och försöker därför rentvå mamman. Pappan skyddar sin familj mot myndighetsinblandning och hjälper mamman att upprätthålla rollspelet med myndigheterna och bilden av den goda modern såsom Trulsson (2003) beskriver. Männen håller sig undan för att inte stöta sig med socialtjänsten och störa barnen menade informant 7. Vad som blir problematiskt är att samhället runt omkring pappan har förändrats. En pappa förväntas idag vara närvarande (Bergman och Hobson, 2002). Detta sätter en hård press på de missbrukande papporna eftersom kraven är motstridiga och de inte förmår leva upp till dem (Bangura, 2003). Mina informanter talar om att papporna känner skuld och skam när de inte förmår ta hand om sin familj eller ens träffa sina barn. Normalpappan hanterar det faktum att det är mammans omsorgsnormer som styr i hemmet genom att ta med sig barnet ut i offentligheten (Plantin, 2001). För en pappa som inte har möjlighet att ta hand om eller ens försörja sin familj är det svårt att på sitt eget vis utveckla en relation till barnet. Informant 3 och 6 upplevde att papporna håller sig undan fast de försöker bjuda in honom medan informant 7 menade att pappan inte vill störa. Jag anser att man kan tolka detta som att om en pappa aldrig får möjlighet att knyta an till sitt barn från

början är det enklare för honom att dra sig undan när han upplever att han misslyckats i sitt föräldraskap än att försöka lösa situationen.

En misslyckad pappa har genom historien alltid varit den far som inte kunnat försörja sin familj vilket resulterat i att pappor från lägre klasser alltid har haft det svårare att vara goda fäder. På grund av sin ekonomiska utsatthet har de dömts ut även som pappor (Abramovitz, 1996). Till narkotikamissbruk är den sociala snedrekryteringen stark (Kristiansen, 2000). Mer utsatta grupper i samhället har också svårare att dölja ett missbruk vilken typ av missbruk det än rör sig om. De missbrukare jag främst fokuserar på i min uppsats har det besvärligt ekonomiskt. De har inte kapacitet att kompensera bristmässiga förhållanden med ekonomiska resurser (Goldberg, 2005). En god far är liktydigt med en god försörjare visar en mängd undersökningar (Plantin, 2001 och Daniel och Taylor, 2001). Utifrån detta kan man förstå hur svårt det måste vara för en far som inte förmår leva upp till detta. Arbetets betydelse för papparollen kan knytas till Connells (1994) teorier om hur maskulinitet skapas i förhållande till arbetsmarknaden. Connell menar dock att hos de mest ekonomiskt utsatta männen kan en pragmatism urskönjas, om en kvinna har lättare att försörja familjen tar fadern över hemma. Detta kan ses som en motbild till de starka könsroller Trulsson (1998) skriver om. Försörjarrollen är en dock en grundbult för det goda faderskapet (Plantin, 2001) och det är därför omöjligt att bortse från att detta påverkar fäder som av en eller annan anledning inte förmår att arbeta. Informant 7 menade att det är omöjligt att i längden kombinera ett narkotikamissbruk och ett normalt liv med arbete och familj eftersom det sociala trycket blir för stort. Hos en pappa som saknar arbete sjunker självkänsla och självförtroende vilket också påverkar hur närvarande han är som pappa (Daniel och Taylor, 2001).

Med utgångspunkt i Connells (1994) teorier om hegemonisk maskulinitet kan man enligt mig se att de missbrukande papporna försöker att leva upp till idealbilden av manlighet samtidigt som de befinner sig i en underordnad position i mansgruppen. En icke missbrukande pappa med arbete, hus och bil har en högre position i hegemonin trots att han i praktiken inte behöver utöva någon makt alls. Männens makt upprätthålls genom våld eller hot om våld menar Connell. En man som är högre upp i hierarkin behöver inte tillämpa våld och kan leva jämställt samtidigt som han kan dra nytta av den manliga dominansen i till exempel arbetslivet. En socialt utsatt missbrukande man kanske inte anser sig ha "råd" att vara jämställd på samma sätt som medelklassmannen. Maktrelationerna mellan könen som Eriksson (2003) skriver om kan tolkas utifrån detta. Jag anser att kvinnans makt över

familjerelationerna utmanar mannen och gör honom ännu mer marginaliserad i den manliga hegemonin eftersom mannen hela tiden måste hävda sin maskulinitet gentemot andra män.

8.3 Hur förhåller man sig inom socialt arbete och vård till missbrukande pappor och hur resonerar man kring att inkludera honom?

Alla mina informanter verkade vara av den åsikten att pappan är viktig. De som arbetade med barnet i fokus betonade hans betydelse för barnen och de som var vuxenfokuserade menade att faderskapet var en viktig del av klienternas/patienternas liv. Det fanns ett relationsbetonat perspektiv jämte ett behovsorienterat. Samtidigt kom de inte självmant in på faderskapet och pappans betydelse under intervjuerna. Det står i Socialtjänstlagen att pappan ska inkluderas i en barnavårdsutredning. Sjukvårdspersonalen menade att barnen var mycket viktiga för de manliga missbrukarna. Barnpsyki försökte bjuda in även pappor men eftersom det mest kom mammor fick de lägga ned sin pappagrupp. För blivande pappor med missbruksproblematik finns ingen hjälp att få eftersom resurser saknas. Mina informanter måste förhålla sig till verkligheten och i verkligheten tar mamma mest ansvar för barn och hem.

Jag menar att i mötet med socialarbetare och sjukvårdspersonal ställer den manliga hegemonin till problem för de missbrukande männen. De förväntas ha makt av de (oftast) kvinnliga professionella, samtidigt som de själva känner sig maktlösa. Trulsson (2003) beskriver det rollspel som sker mellan mödrar och professionella och jag menar att ett liknande rollspel finns mellan fäder och professionella. Trulsson anser att anställda inom till exempel socialtjänsten borde erkänna maktaspekterna gentemot de kvinnliga klienterna (ibid). Även i mötet med de manliga klienterna finns maktaspekten där anser jag. De missbrukande männen antas utifrån bilden av mannen som mäktig ha en makt som de i själva verket upplever att de saknar. Här vill jag även använda begreppet intersektionalitet. Begreppet intersektionalitet introducerades för att åskådliggöra hur olika typer av förtryck samverkar och förstärker varandra. Bland de forskare som hittills använt sig av begreppet intersektionalitet har fokuset främst legat på intersektionerna mellan ras och kön samt hur detta skapar ett förtryck av icke vita kvinnor (De los Reyes och Mulinari, 2005 och Hill Collins, 1995). Samtidigt som De los Reyes och Mulinari (2005) är noga med att påpeka att ingen förtrycksegenskap kan isoleras och betraktas som viktigare än någon annan samt att förtryck alltid skapas i ett situationsbundet samspel så lämnar de liksom andra författare begreppet klass och social ställning i stort sätt därhän i sin analys. Män är vanligtvis överordnade kvinnor, detta gäller i allra högsta grad även i missbrukarvärlden (Trulsson, 1998). Samtidigt

vill jag visa på att en manlig missbrukare i mötet med de som De los Reyes och Mulinari (2005) kallar för privilegierade former av kvinnlighet, som exempelvis kvinnliga psykologer, läkare eller socialarbetare faktiskt blir underlägsen dessa kvinnor på grund av sin sociala position. Makt utövas alltid i ett möte, i en kontext. Aspekter som sexuell läggning, ålder och etnicitet påverkar givetvis också hur mycket makt som utövas och av vem. I familjekontexten kan pappan situationsbundet betraktas som underlägsen mamman eftersom det fortfarande råder en modersfokusering inom socialt arbete och sjukvård vilket vi kunnat se tidigare i mitt arbete. Maktutövning skapas hela tiden i de intersektioner som sker mellan strukturella relationer, individers handlingar, institutioner praktiker, normer, rutiner och strukturer. Vi fokuserar i hög grad på kön och glömmar bort andra ojämlikheter (De los Reyes och Mulinari, 2005). Det faktum att majoriteten av mina informanter inte självmant nämner papporna och att deras exempel handlar om mammor samt att institutionaliserad hjälp riktad till missbrukande fäder verkar saknas framträder en bild av pappan som ett undantag och mamman som norm vilket troligtvis påverkar den missbrukande pappans självbild och självkänsla.

9. Avslutning och sammanfattning

Att vara missbrukare och pappa är ett relativt outforskat ämne trots att mannen är norm inom missbrukarforskningen. Missbrukande män har mindre chans att få hjälp och stöd i sin föräldraroll än en missbrukande kvinna på grund av att vi fortfarande ser modern som den viktigaste föräldern och att det de facto fortfarande är mamman som i regel tar det största ansvaret för hem och familj så även ibland missbrukare. Samhället satsar i högre utsträckning på blivande mödrar än blivande fäder.

Att studera hur vi ser på missbrukande pappor speglar i förlängningen hur vi ser på pappor i allmänhet. Missbrukande fäder deltar mindre i sina barns liv än normalpappan, samtidigt deltar normalpappan betydligt mycket mindre i barnens liv än normalmamman. Samhället är fortfarande modersfokuserat även om det idag finns en diskussion om pappors deltagande i sina barns liv. Moderskap och barn är det områden där kvinnor kan utöva makt över männen. Missbrukande män marginaliseras i mötet med vård och socialtjänst eftersom de antas ha makt i sin tillhörighet i en privilegierad grupp; manligheten samtidigt som de möter socialt överlägsna kvinnor med makt.

Arbete är en viktig del av en man och pappas identitet. Försörjningsansvaret väger tungt på de flesta fäders axlar. Att kunna sörja för familjen är än idag viktigt för det goda faderskapet. Som aktiv missbrukare kan det vara svårt att klara av ett arbete och man ställs därmed utanför arbetsmarkanden och självkänslan undergrävs ytterligare. Män är liksom kvinnor medvetna om att barn och missbruk inte passar ihop. Många missbrukande män flyr familjen när missbruket tar överhanden vilket leder till att de mister kontakten med barnen. Skuld och skamkänslor tar över och hindrar dem från att återuppta kontakten. En del män känner sig även motarbetade av barnens mödrar som får mer stöd från samhället i beslut att inte låta pappan träffa barnen. Personal inom vård och socialtjänst möter oftast mammor eftersom kvinnor i högre grad är primärvårdare än män. Personal inom socialtjänst och sjukvård är medveten om att pappor ska involveras i barnens liv samtidigt saknas djupgående insikt hos de professionella om hur genus påverkar oss och ordentliga strategier för att hantera genusproblematik verkar saknas. Att män som grupp är överlägsna kvinnor verkar missgynna missbrukande och socialt utsatta fäder. Inom många verksamheter som möter missbrukande föräldrar använder man sig okritiskt av anknytningsteorin som från början är en ganska sexistisk teori men genom att byta ut termen moderskap till termen föräldraskap anser man att

teorin nu är jämställd. Att byta termer har dock bara en ytlig effekt och förändrar inte hur vi tänker kring föräldraskap.

Hur ska man förändra dessa mönster? Det är lätt att anklaga missbrukande och frånvarande fäder. Det är också lätt att anklaga kvinnor för umgängessabotage om de inte vill att barnen ska träffa en pappa med missbruksproblem. Jag menar att missbrukande fäder i samma grad som missbrukande mödrar borde ges en möjlighet att bli föräldrar. Att männen försvinner ur barnens liv är inte heller något som är unikt för missbrukare, det är ett mönster som finns i hela samhället. När resurserna tryter verkar samhället välja att satsa på traditionella könsroller (intervjuer med informant 1 och 2 och Bangura Arvidsson, 2003). Detta är något som i längden missgynnar både kvinnor, män och barn. Kvinnor tvingas spela rollen av den goda modern vilket drabbar missbrukande kvinnor hårt eftersom de av rädsla att mista barnen undviker att söka hjälp för sitt missbruk i tid. Det drabbar männen för att de går miste om kontakten med sina barn och det drabbar barnen som går miste om sin pappa. Man kan vara pragmatisk och säga att eftersom det är kvinnan som är primärvårdare är det där man måste lägga resurserna. Samtidigt anser jag att det är hela samhället som måste förändras. För allas skull måste både män och kvinnor i alla samhällsklasser uppmuntras att bli föräldrar på lika villkor. Hos män idag finns en önskan av att finnas med i familjen och delta i sina barns uppväxt. Det finns också en politisk vilja att män ska vara delaktiga i form av till exempel jämställdhetsbonusen i föräldraförsäkringen. Det är högutbildade höginkomsttagare som tar ut mest föräldrapenning av männen (www.fk.se, 2008). Behandlande institutioner följer i viss mån ett genusmönster som är förlegat. Connell (1994) menar att den hegemoniska maskuliniteten som alla män strävar mot inte är någon naturlag vilket borde ge oss hopp om att kunna utmana den för att skapa en ny typ maskulinitet.

10. Källförteckning

10.1 Litteratur

Abramovitz, Henry (1996) "Images of the "Father" in Psychology and Religion" I Lamb, Michael E (red.): *The Role of the Father in Child Development*. New York, Chichester, Brisbane, Toronto, Singapore: John Wiley & Sons, Inc.

Alvesson, Mats och Sköldbberg, Kaj (1994) *Tolkning och reflektion. Vetenskapsteori och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur

Andersson, Gunvor (1991) *Socialt arbete med små barn*. Lund: Studentlitteratur

Bangura Arvidsson, Maria (2003) *Ifrågasatta fäder. Olika bilder av fäder till socialt utsatta barn*. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.

Berg Brodén, Margareta (1989) *Mor och barn i Ingenmansland*, Stockholm: Liber AB

Bergman, Helena och Hobson, Barbara (2002) Compulsory fatherhood: the coding of fatherhood in the Swedish welfare state. I Hobson Barbara (ed.): *Making Men into Fathers and the Social Politics of Fatherhood*. Cambridge: Cambridge University Press

Bergmark, Anders och Oscarsson, Lars (1988) *Drug Abuse and Treatment. A study of Social Conditions and Contextual Strategies*. Stockholm: School of Social Work, University of Stockholm

Cederström, Anita och Hessle, Marie (1981) "Vem är jag? Om yt- och djupanpassning hos fosterbarn" i Vinterhed, Kerstin, Börjesson, Bengt, Cederström, Anita, Fredin, Erik, Hessle Marie, Hessle, Sven (red.): *Barn i kris. En bok om barn och separation*. Stockholm: Almqvist & Wiksells förlag.

Daniel, Brigid och Taylor Julie (2001) *Engaging with Fathers. Practise Issues for Health and Social Care*. London: Jessica Kingsley Publishers

De los Reyes, Paulina och Mulinari, Diana (2005) *Intersektionalitet*. Malmö: Liber

Dowd, Nancy E. (2000) *Redefining Fatherhood*. New York: New York University Press

- Edman, Johan (2002) ”Familjen på anstalt. Familjenorm inom anstaltsvården av alkohol missbrukare under 1940- och 1950- talen” i Bergman, Helena och Johansson, Peter (red.): *Familjeangelägenheter. Modern historisk forskning om välfärdsstat, genus och politik*. Stockholm/Stehag: Brutus Östling Bokförlag Symposium.
- Eliasson, Rosmari (1995) *Forskningsetik och perspektivval*. Lund: Studentlitteratur
- Eriksson, Maria (2003) *I skuggan av pappa. Familjerätten och hanteringen av fäders våld*. Stehag: Förlags AB Gondolin.
- Fridh, Birthe och Norman, Gunilla (2005) *Att utreda när barn far illa- en handbok om barnavårdsutredningar i socialtjänsten*. Stockholm: Förlagshuset Gothia
- Gemzöe, Lena (2002) *Feminism*. Stockholm: Bilda förlag
- Goldberg, Ted (2005) *Samhället i narkotikan*. Solna: Academic publishing of Sweden
- Holm, Ulla (1993) *Modrande och Praxis. En feminist filosofisk undersökning*. Göteborg: Institutionen för psykolog, Göteborgs Universitet
- Hwang, Philip (1985) ”Småbarnspappor” och ”Varför är pappor så lite engagerade i sin barn” I Hwang, Philip(red.): *Faderskap*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Jenkins, Shirley och Norman, Elaine (1972) *Filial Deprivation and Foster Care, USA: Columbia*
- Johansson, Thomas (2004) *Faderskapets omvandlingar*, Göteborg: Daidalos
- Klee, Hilary (2002) ”Women, family and drugs” I Klee, Hilary, Jackson, Marcia, Lewis, Suzan: *Drug misuse and motherhood*. London, New York: Routledge.
- Kristiansen, Arne (2000) Fri från narkotika. *Om kvinnor och män som varit narkotika missbrukar*. Vaxholm: Bokförlaget Bjurner och Bruno AB.
- Kvale, Steinar (1989) “To validate is to Question” i Kvale, Steinar: *Issues of Validity in Qualitative Research*. Lund: Studentlitteratur

- Laanemets, Leili (2002) *Skapande av femininitet, om kvinnor i missbruksbehandling*. Lund: Socialhögskolan, Lunds Universitet.
- Lamb, Michael E (1996) "Fathers and Child Development: An introductory Overview and Guide" I Lamb, Michael E (red.): *The Role of the Father in Child Development*. New York, Chichester, Brisbane, Toronto, Singapore: John Wiley & Sons, Inc.
- Lennér-Axelsson, Barbro (1985) "Skilsmässopappor och styvpappor" i Hwang, Philip(red.): *Faderskap*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Nordenfors, Gunilla (1996) *Fadersrätt. Kvinnofrid och barns säkerhet*. Umeå: Solfjädern Offset AB.
- Plantin, Lars (2001) *Mäns föräldraskap. Om mäns upplevelser och erfarenheter av faderskapet*. Göteborg: Göteborgs Universitet, Institutionen för Socialt arbete.
- Sandqvist, Karin (1993) *Pappor och riktiga karlar. Om mans och fadersroller i ideologi och verklighet*. Stockholm: Carlssons Bokförlag.
- Sternberg, Kathleen J. (1996) "Fathers, the Missing Parent in Research on Family Violence" I Lamb, Michael E. (red.): *The Role of the Father in Child Development*. New York, Chichester, Brisbane, Toronto, Singapore: John Wiley & Sons, Inc.
- Starrin, Bengt och Renck, Barbro (1996) "Den kvalitativa intervjun" I Svensson, Per-Gunnar och Starrin, Bengt (red.) *Kvalitativa studier i teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Svensson, Bengt (1996) *Pundare, jonkare och andra –med narkotikan som följeslagare*. Stockholm: Carlssons Bokförlag.
- Trulsson, Karin (1998) *Det är i alla fall mitt barn. En studie om att vara missbrukare och mamma*. Stockholm: Carlssons Bokförlag. (Lic. avh.).
- Trulsson, Karin (2003) *Konturer av ett kvinnligt fält- Om missbrukande kvinnors möten i familjeliv och behandling*. Lund: Socialhögskolan Lunds Universitet.
- Trulsson, Karin (2006) *Dans på lina-Om kvinnors missbruk familjeliv och behandling*. Stockholm: Carlssons bokförlag.

Wright, Samantha (2002) "Women's use of drugs: gender specific factors" I Klee, Hilary, Jackson, Marcia, Lewis, Suzan: *Drug misuse and motherhood*. London, New York: Routledge.

10.2 Tidningsartiklar

Hill Collins (1998) "It's all in the family: Intersections of Gender, Race, and Nation" I *Hypatia* vol 13, no 3 (Summer 1998)

Lykke, Nina (2003) "Intersektionalitet- ett användbart begrepp för genusforskningen" I *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1:2003

10.3 Elektroniska källor

Föräldrapenning 080902 <http://www.fk.se/omfk/analys/barnfamilj/foraldrap/> 2008-12-18

JämO (2007), Papporna måste komma hem!

<http://www.jamombud.se/pressrum/pappornamasteko.asp> 2008-12-19

Meddelandeblad, (juni 2006). *Nya vårdnadsregler*. <http://www.socialstyrelsen.se/publicerat> 2008-12-17

Motion 2008/09:So463 av Olsson, LiseLotte m.fl. (v) *Barnets bästa i familjerättsliga frågor*. <http://www.riksdagen.se> 2008-12-18

SOU 1998:6 (december 1997) *Ty makten är din...Myten om det jämställda arbetslivet och det jämställda Sverige*. <http://www.sweden.gov.se> 2008-12-19

Statens institutionsstyrelses hemsidor avseende alla behandlingshem för vuxna missbrukare 14 stycken <http://www.stat-inst.se/zino.aspx?articleID=877> 2006-02-13